Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

ТОШКЕНТ оқшоми

Ўзбекистон Компартияси Тошкент шаҳар комитети ва халқ депутатлари шаҳар Советининг органи

Газета 1966 йил 1 июлдан чиқа бошлаган. № 77 (6. 566) 1988 йил 4 апрель, душанба Баҳоси 3 тийин

XIX

Янгиланиш йўлидан

Олдинда—янги марралар

◉ Ишлаб чиқаришни лойиҳалаш, тармоқ ва поток графигини, технологик карталарни жорий этаётган Тошкент шаҳар қурилиш бош бошқармаси коллективлари энди коллектив пудратини ҳам кенг жорий этмоқдалар. Ҳозир минг-минглаб қурувчилар ана шу янги усулда ишламоқдалар.

◉ Ҳозир асосий эътибор ҳамма жойда қурилиш-монтаж ишлари сифатини оширишга, объектларни қуришнинг норматив муддатларини қисқартиришга қаратилмоқда.

Олдинда — янги марралар турибди. 2000 йилгача ҳар бир оилани алоҳида квартира билан таъминлаш вазифаси қўйилган. 2-уйсозлик комбинати, кўпгина қурилиш трестлари коллектив пудрати усулида яхши натижаларни қўлга киритяпти.

◉ Тошкент тепловоз депосининг ўнлаб илғорлари Бутуниттифоқ XIX партия конференцияси шарафига ўзаро социалистик мусобақада намуна кўрсатмоқдалар. Улар орасида Ҳабибулла Исамуҳамедов ҳам бор. Тепловоз машинисти мусобақада яхши натижаларга эришмоқда. Кўпчилик ундан намуна олмоқда.

Бу ерда бутун коллективнинг фахри ва ғурурига айланган меҳнат ветеранлари оз эмас. Башорат Мирбобоева ана шулардан биридир. Унинг номи кўпчиликка яхши маълум.

Алексей Скудов моҳир тепловоз машинистларидан ҳисобланади. Меҳнат ветеранларининг иш тажрибалари, улар намунаси ёшларга янги куч — илҳом бағишлаяпти.

Коммунистик шанбаликни ўтказиш шаҳар штабида

Тўла самарадорлик билан ишлаш учун

Ўзбекистон Компартияси Тошкент шаҳар комитетининг иккинчи секретари А. И. Фозилбеков раислигида ленинча коммунистик шанбаликни ўтказиш шаҳар штабининг мажлиси бўлиб ўтди. Шаҳар штабининг иш плани тасдиқланди, унинг аъзолари ўртасида вазифалар тақсимлаб чиқилди. Чилонзор, Куйбишев, Акмал Икромов районлари, «СССР 50 йиллиги номидаги Тошкент трактор заводи» ва «Тошкент» мебель ишлаб чиқариш бирлашмалари вакилларининг ахборотлари тингланди.

Меҳнат байрамини ўтказишда камроқ дабдабабозлик, кўпроқ амалий иш бўлсин — мажлисда асосий диққат-эътибор ана шунга қаратилди. Республика пойтахтининг аҳолиси мамлакатимиз илғор коллективларининг В. И. Ленин туғилган куннинг 118 йиллигига бағишлаб зарбдор шанбалик ўтказиш тўғрисидаги ташаббусини якдиллик билан қўллаб-қувватладилар, деб таъкидланди. Меҳнат коллективлари ана шу куни тўла самарадорлик билан, иқтисод қилинган хом ашё ва материаллар ҳисобига ишлашни ўз олдиларига мақсад қилиб қўйганликларини қайд этиш лозим. Бугунги кундаги энг асосий вазифа ана шу режаларнинг ҳаётга жорий этилишида ёрдам бериш: меҳнатнинг аниқ ташкил этилиши, траспорт таъминоти ҳақида ғамхўрлик қилишдан, қурилишларда зарур иш кўламини яратишдан иборат. Дабдабабозлик ва расмиятчилик ўрнига 16 апрель куни кўпроқ, яхши сифатли маҳсулот ишлаб чиқариш, қурилиш суръатига суръат қўшиш, шаҳримизни ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштириш вазифасини ҳал этиш лозим.

Ленинча шанбалик меҳнат мактаби, юксак уюшқоқлик намунасига айланиши керак.

Кўп сменали иш режими жорий этилган корхоналарда зарбдор вахтани бошқа кунларда, шанбаликдан олдинроқ ўтказиш имкониятларини кўзда тутиш лозимлиги таъкидланди.

16 апрель куни ҳақиқий меҳнат байрамига айланиши учун жамики чора-тадбирларни кўриш лозим. Бунинг учун траспорт хизмати, меҳнаткашларни озиқ-овқат билан таъминлаш тўғрисида олдиндан ғамхўрлик қилиш керак. Энг муҳими — шанбаликка оператив равишда якун ясаш, алоҳида ўрнак кўрсатганларни аниқлаб, уларни камтарона тақдирлаш зарур.

В. ДЕНИСОВ.

ЗАМОНДОШИМИЗ

Оқбулоқ соҳибаси

Оқбулоқ нималигини ҳамма билади.

Оқбулоқ — ҳаётимизнинг энг ажойиб неъмати, табиатнинг бетакрор саховати сутдир. Унинг яйловдаги яшил гиёҳликдан бошлаб оппоқ сутга айлангунга қадар босиб ўтадиган йўлини таърифлаб ўтиришга ҳожат бормикан? Бизнинг асосий гапимиз — иккинчи оқбулоқ ҳақида. Бу оқбулоқ — Тошкент сут ишлаб чиқариш бирлашмаси.

Сут колхоз ва совхозлардаги фермалардан бирлашмага етказиб келинади. Бу ерда табиатнинг мўъжизаси қайта ишловдан ўтади, тозаланади. Мўъжаз идишларга жойланади. Сўнгра магазинларга жўнатилади.

Бирлашманинг иккинчи филиалида иш ҳамиша қизғин боради. Корхонанинг азамат ишчилари икки йиллик топшириқларини Улуғ Октябрь революциясининг 70 йиллиги арафасида бажардилар. Шунинг ўзиёқ бу ерда аҳдга вафодор азаматлар меҳнат қилаётганидан далолатдир. Мана шу азаматлар орасида истараси иссиқ, чеҳрасидан сира кулги аримайдиган Александра Балашова ҳам бор.

Александра мастер сифатида қиладиган иши сутни қабул қилиб олишдан бошланади. Сут алоҳида ишловдан ўтгач, унинг мўъжизакорона «юриши» белгиланади. У дастлаб ширин, татиб кўрса мазаси оғизда қоладиган қаймоққа, оромижон қатиққа айланади. Бу жараёнларнинг ҳаммасига Александра бош-қош.

Филиал бошлиғи Асқар Маҳмудов Александра Балашова ҳақида сўзлаб, шундай деди:

— Балашова ҳақида истаганча гапиришим мумкин. Унинг меҳнатсеварлиги, ҳалоллиги, фидокорлиги учун ҳаммамиз ҳурмат қиламиз. Ишлаб туриб ўз билимини ҳам ошириб улгурди. У озиқ-овқат техникумини тамомлади. Ҳозирги кунда уни ёшлар устозим деб иззат билан тилга олади. Александра маҳаллий комитет аъзоси сифатида ҳам кўпгина муаммоларни ҳал қилишда бош-қош бўлади.

Александра Балашова ҳақида унинг хизматдош дугоналари гапириб беришди. Ўзи эса:

— Мен нима иш қилибман? Эл қатори ишлаяпман, — деб қўяқолди.

Эл қатори ишлаш эса ҳалол меҳнат қилиш, ўз вазифасини сидқидилдан бажаришдир.

Оқбулоқ соҳибаси ана шундай аёлларимиздан бири.

Т. УБАЙДУЛЛАЕВ.

СУРАТДА: Александра Алексеевна Балашова.

Т. Каримов фотоси.

ЎЗБЕКИСТОН КОМПАРТИЯСИ ТОШКЕНТ ШАҲАР КОМИТЕТИНИНГ XI ПЛЕНУМИ

«КПСС Марказий Комитетининг 1988 йил февраль Пленуми қарорлари асосида шаҳар партия ташкилотининг халқ маорифини қайта қуриш соҳасидаги вазифалари тўғрисида» Ўзбекистон Компартияси Тошкент шаҳар комитетининг доклади

Докладчи—Тошкент шаҳар партия комитетининг биринчи секретари Б. Ф. Сатин

Ҳурматли ўртоқлар!

КПСС Марказий Комитетининг февраль Пленуми принципиал аҳамиятга эга маориф системасини тубдан такомиллаштириш масаласини муҳокама қилди.

Пленум материалларида, Михаил Сергеевич Горбачевнинг нутқида ва Егор Кузьмич Лигачевнинг докладида мамлакатимиз иқтисодий ва ижтимоий ҳаётида амалга оширилаётган қайта қуриш бутун идеология иши ва халқ маорифини тубдан янгилашни тақозо этаётганлиги тўғрисидаги қоида асослаб берилди.

1985 йил апрелида бошланган революцион ўзгартишларнинг, КПСС XXVII съезди йўлининг ижодий давоми бўлмиш Марказий Комитетнинг февраль Пленуми социализм принципларини изчил мустаҳкамлаш йўлини яна бир бор тасдиқлади. Пленум Лениннинг социализм — омманинг жонли ижоди деган ғоясидан келиб чиқиб, қайта қуришнинг етакчи кучи, ҳаракатдаги асосий шахс инсон эканлигини таъкидлади. Жамиятнинг тараққиёти ҳам, бизнинг умумий социалистик хонадонимиздаги иқтисодий, сиёсий, маънавий тартиб ҳам ана шу инсоннинг сиёсий ва маънавий сифатларига, маданият савиясига, дунёқараши ва билимига, ватанпарварлиги ва интернационализмига ҳал этувчи даражада боғлиқдир.

Шу муносабат билан жамиятнинг кадрларни тайёрлаш ва тарбиялаш системасига, бутун халқ маорифи ишининг аҳволига ёндашувни тубдан ўзгартиришга эҳтиёжи тобора долзарб ва катта аҳамиятга эга бўлиб бормоқда.

Пленум бу борада аниқ ва равшан йўл-йўриқларни кўрсатиб берди.

Марказий Комитет Пленумида ёшларни тарбиялаш ва таълим бериш борасидаги ишларнинг аҳволи юзасидан республикамиз шаънига билдирилган танқидий фикр тўла равишда унинг пойтахти — Тошкентга ҳам алоқадордир. Шунинг учун келинг, дарҳол ҳал этиб олайлик, янгиланиш, ҳақиқатни очиб ташлаш у нақадар аччиқ бўлмасин, шаҳар халқ маорифидаги ишнинг аҳволига бериладиган баҳолар таҳқирлаш, кимнингдир обрўйини пасайтириш деб тушунилмаслиги керак. Ҳаммамиз диққат-эътиборимизни ва куч-ғайратимизни вужудга келган мушкулликлардан чиқиш йўлларини излашга сафарбар этишимиз лозим.

Шаҳар партия комитети пленумларида биз, партия ташкилотимизнинг пойтахт ташкилоти эканлиги унга алоҳида масъулият юклайди, чунки унинг имкониятлари бир неча баравар кўп, деб қайта-қайта таъкидлаганмиз.

Тошкент шаҳри ҳақли равишда Ўзбекистоннинг бош илмий, маданий ва маърифий маркази ҳисобланади.

Республика зиёли потенциалининг йирик таркибий қисми бўлмиш кўп миллатли ўқитувчи-педагоглар, илм корпуси шу ерда мужассамланган.

Тошкентда 18 мингдан зиёд ўқитувчилар, 15 минг олий ва ўрта махсус таълим муассасаларининг педагоглари меҳнат қилишади.

Шаҳарда 650 болалар боғчаси ва яслилари ишлаб турибди, уларда 157 минг бола тарбияланмоқда. 350 минг ёш таълим олаётган 354 мактаб ва ҳунар-техника билим юртлари мавжуд. 39 техникум ва 18 олий ўқув юртида 200 мингдан зиёд йигит ва қиз махсус билим эгалламоқда.

Аммо таълим ва тарбия сифатидаги жиддий камчиликлар шунга олиб келдики, мактабларимиз, ҳунар-техника билим юртларимиз, олий ўқув юртларимизнинг битирувчилари ўз ўқув муассасалари обрўйини ҳимоя қила олмайдилар, очиғини айтиш керакки, улар мамлакатнинг марказий регионларида таълим олаётган ёшлар билан рақобатлашишга қодир эмас, ваҳоланки, у ерларда ҳам мутахассисларни тайёрлаш савияси ҳозирги талабларга жавоб бермайди.

Очиқ эътироф этиш лозим, шаҳарда бутун маориф системаси тўла ўз ҳолига ташлаб қўйилган экан. Кадрлар тайёрлаш ишига олий ўқув юртлари ва техникумларга қабул қилишда ошна-оғайнигарчилик катта зарар етказди, социал адолат оёқ ости қилинди, жамиятга маънавий путур етказилди. Натижада бизнинг битирувчиларимизни бошқа республикаларда ишга олишни исташмаяпти. Одатда буни тайёргарликнинг паст савияси билан изоҳлайдилар. Йигитларимизнинг Совет Армиясида хизматни ўташда бошдан кечираётган қийинчиликлари тўғрисида кўп ёзилди.

Салбий жараёнлар, республикамизда ҳали ҳам тубдан ўнгланмаган экономикадаги барбодликлар, социал соҳадаги сезиларли қолоқлик, ғоявий-маънавий бузилиш — буларнинг ҳаммаси таълим-тарбия ишидаги жиддий камчиликларнинг оқибатидир, чунки уларда Тошкент мактаблари ва олий ўқув юртларида таълим олган кўпгина кадрлар дарғалик ва капитанлик қилишарди. Бунда тўкис билим олмаган йигит ва қизлар айбдорми? Халқимизда: «Нима эксанг — шуни ўрасан», деган нақл бор. Ўзбекистон замини кўпгина мутахассислар ва олимларни оламга келтирди ва тарбиялади, улар билан ҳақли равишда бутун мамлакатимиз фахрланади. Аммо уларнинг сони бундан ҳам кўп бўлиши мумкин эди.

Вужудга келган аҳволни ўнглаш биздан фақат халқ маорифи системасига янги ташкилий ва иқтисодий ёндашувларни изланишнигина эмас, кадрларимизни психологик жиҳатдан қайта тарбиялашни ҳам талаб этади.

Пойтахтнинг мавжуд маориф системаси тарқоқ ҳолда, шаҳарнинг кўп тармоқли экономикаси эҳтиёжларидан ажралган ҳолда ишлаяпти.

Агар ўқув муассасаларининг, корхоналарнинг раҳбарлари истиқболда ишчи кадрларга ва мутахассисларга аниқ эҳтиёж қандай бўлишини билишмайди, десам янглишмасам керак, бизда буни аниқ белгилашнинг системаси йўқ.

Жумладан, «СССР 50 йиллиги номидаги Тошкент трактор заводи» ишлаб чиқариш бирлашмасининг қуюв ишлаб чиқариши кўпдан бери металлург инженерларга ўткир эҳтиёж сезмоқда. Радиотехника ва электроника саноати корхоналарига мутахассисларни бошқа шаҳарлардан таклиф этишга тўғри келмоқда.

Шу билан бир вақтда шаҳарда кимёгарлар, чет тили ўқитувчилари, музика ходимлари, логопедлар ва бошқалар ўз ихтисосликлари бўйича ишга жойлашолмаяптилар. Ҳунар-техника билим юртлари, олий ва ўрта махсус ўқув муассасаларига ўқувчиларни қабул қилиш плани асосан ўз-ўзидан, эришилган натижадан келиб чиқиб шаклланади.

Тошкент корхоналарининг раҳбарлари энг аввало ишчиларни тайёрлаш масалаларига ўз муносабатларини қатъиян ўзгартиришлари лозим.

Шаҳар ҳамон ўзини ўзи ишчи кучи билан таъминламаяпти. Корхоналар ҳар йили бошқа регионлардан минглаб ишчиларни қабул қилишяпти.

Ҳунар-техника таълими тармоғининг етишмаслиги, уларда кўр-кўрона ихтисосликка ўргатиш туфайли Тошкент корхоналарининг буюртмаси учдан биригагина қондириляпти.

Шундай ғаройиб вазият вужудга келганки, шаҳарда меҳнат ресурслари тўлиб-тошиб ётган бир пайтда ишчиларнинг, айниқса, металлга ишлов бериш, қурилиш ихтисосликлари бўйича ишчиларнинг, тўқимачилар, пойабзалчилар, тикувчилар, рақамли программа билан бошқариладиган дастгоҳлар операторларининг сурункали етишмаслиги ҳис этилмоқда.

Кадрларни тайёрлаш ва улардан фойдаланишдаги ҳукм сураётган чигаллик бизда Тошкент халқ хўжалиги тармоқларининг эҳтиёжларини ҳисобга олувчи маорифни ривожлантиришнинг яхлит механизми йўқлигидан далолат беради.

Шаҳар партия комитети бўлимлари, район партия комитетлари, совет органлари халқ маорифини бошқарувнинг янги структурасини шакллантиришга киришишлари лозим. Буни янги ўқув йили бошланишига қадар амалга ошириш зарур.

Шаҳар партия комитети бюроси мактабгача ва мактабдан ташқари муассасалар, мактаблар, ҳунар-техника билим юртлари, техникумларга раҳбарлик юзасидан ягона марказ сифатида Тошкент шаҳар халқ маорифи бошқармаси ташкил этишни лозим деб ҳисоблайди. Албатта унинг шаҳар комитети ёки шаҳар бошқармаси бўлишини аниқлаб, мазкур органнинг ташкилий структураси ва унинг ваколатлари доирасини ўйлаб чиқиш зарур. Аммо гап моҳияти ҳозир бунда эмас. Унинг идоравий қарамликдан ҳоли бўлган ягона бошқарув маркази бўлиши муҳимдир.

Район бўғинларида ҳам шу аснода ўзгаришларни амалга ошириш лозим. Назаримизда, Ленин район партия комитетининг район бошқарув аппарати структураси борасидаги таклифи эътиборга лойиқ. Ушбу таклифларни инобатга олиш, районда халқ маорифининг ягона партия ва комсомол ташкилотлари ташкил этилишини эса дарҳол қўллаб-қувватлаш керак.

Партия комитетлари маорифни бошқарувдаги демократик асосларни ривожлантиришлари лозим. Ўқув муассасаларининг жамоатчилик советлари ташкил этилиши ана шунга хизмат қилади. Уларнинг таркибига педагоглардан ташқари корхоналарнинг вакиллари, ўқувчиларнинг активлари ва жамоатчи ота-оналар кириши керак.

Бўлажак ўзгаришлардан кузатилаётган охир-оқибатдаги мақсад ҳозирги замон ишлаб чиқаришининг эҳтиёжи билан мактаблар, ҳунар-техника билим юртлари, техникум ва олий ўқув юртлари битирувчиларининг тайёргарлик савияси ўртасидаги тафовутга жиддий барҳам беришдан иборат.

Мактаблар, ҳунар-техника билим юртлари ва корхоналарнинг касбга йўналтириш ишидаги нуқсонлар шунга олиб келдики, ёшларнинг талайгина қисми ҳар қандай йўл билан, лаёқати ва қизиқиши бўлмаса ҳам, ўрта махсус ёки олий маълумот олишга, номи бўлса ҳам дипломли бўлишга интилаяпти. Ёшларнинг ана шу қисми ўқув муассасасини тугатганидан сўнг ишлаб чиқаришга бормаётганлиги эътиборга молик. Инженерлик олий ўқув юртининг битирувчиси бармен, педагогика институтининг битирувчиси сотувчи бўлиб ишлаши одатдаги ҳол бўлиб қолди. Умумий овқатланишдаги олий маълумотли ҳар беш ходимнинг бири ўз соҳасининг мутахассиси эмаслигини айтиб ўтишнинг ўзи кифоя бўлса керак.

Инженерлик ихтисослари обрўйининг тушиб кетганлиги шунга олиб келдики, сўнгги вақтларда транспорт, алоқа электротехника институтларида, ТошПИнинг энергетика, радиоэлектроника, бошқарувнинг автомат системалари факультетларида абитуриентларнинг чинакам конкурси бўлмаяпти. Йиғилиб қолган муаммолар, салбий ҳолатлар оқибатида олий ва ўрта мактабнинг ўн минглаб битирувчилари ўртасида саводсиз дипломлилар, мустақил ҳаётга ва меҳнат қилишга тайёр бўлмаган, маънавий қадриятларни йўқотган ёшлар тобора кўпайиб бораётганлигини қайд этишга мажбурмиз.

Партия комитетлари ва совет органлари кўп йиллар мобайнида мактабларнинг серқирра ва мураккаб ҳаётини эътибордан четда қолдириб келдилар. Мактаблар ҳақида ғамхўрлик одатда унинг хўжалик эҳтиёжларига доир масалаларни ҳал этиш билан чекланарди. Бунда педагоглар коллективларини кадрлар билан таъминлаш, ўқувчилар умумтаълим тайёргарлигининг шакл ва усуллари масалалари бир чеккада қоларди.

Шу билан бирга биз учун айнан билимнинг сифат жиҳатлари жиддий муаммо бўлиб қолди. Ўрта мактаб битирувчилари умумтаълим тайёргарлигида жиддий етишмовчиликларни намойиш этишяпти. Ўрта мактабни олтин ёки кумуш медаль билан битирганларнинг атиги 18 — 20 проценти олий ўқув юртларига кириш имтиҳонларида аттестатдаги ўз баҳоларини оқлашмоқда. Инженерлик-техника олий ўқув юртлари студентларининг 40 процентдан зиёди оддий математика ва физикани ҳам билмасликларини кўрсатяпти. Бунинг сабаби, энг аввало, дарс беришнинг паст савиядалигида, ўқув жараёнини ташкил этишдаги йирик етишмовчиликларда.

Олий ўқув муассасаларида ўқитувчи кадрларни тайёрлаш борасида жиддий нуқсонлар мавжудлиги равшан. Яқиндагина Низомий номидаги педагогика институтини тугатганликлари тўғрисида диплом олган шаҳарнинг ёш ўқитувчилари ўртасида ўтказилган савол-жавоб уларнинг мактабда тарбиявий ишларни олиб бориш кўникмасига эга эмасликларини кўрсатди. Уларнинг 40 проценти дарсни тўғри ташкил этолмайди, 40 процентдан зиёди дарсдан ташқари вақтда тарбиявий ишларни олиб боролмайди. Рус тили ва адабиёти институтида ҳам педагог кадрларни тайёрлаш аҳволи бундан яхши эмас.

Шаҳар ва район халқ маорифи органлари ўқитувчиларга методик ёрдам кўрсатишдек муҳим ишдан ўз-ўзларини четлаб қўйдилар. Фанлар бўйича педагогларнинг семинарлари юзаки ўтказилади. Уларда иш тажрибалари умумлаштирилмайди, ўқув жараёнини ташкил этишга новаторларча ёндашиш тарғиб этилмайди. Ёш ўқитувчиларнинг доимий шаҳар семинарини ташкил этиш зарурати етилиб турибди.

Шаҳар ўқитувчилар малакасини ошириш институти ана шу муаммолардан бир четкада турибди. Мазкур институт раҳбарияти ўз ўқитувчиларини танлаш сифати тўғрисида ғамхўрлик қилмаяпти, энг яхши ўқитувчи-методистларни, Фанлар академияси ва олий ўқув юртларининг олимларини ишга жалб этмаяпти. Марказдан етакчи мутахассисларни таклиф этиш тажрибаси қарор топмаган. Натижада, ўқитувчиларимиз мамлакат педагогларининг илғор тажрибаларидан овозалар орқали хабардор бўлишяпти. Шаҳар ўқитувчилар малакасини ошириш институти ўқувчиларга таълим бериш ва тарбиялаш ишига новаторларча ёндошув қарор топишига интилмаяпти. Илғор педагогик тажрибалардан фойдаланиб, тажриба тариқасида амалий ишларни ташкил этиш масаласи институт томонидан ҳали ҳам ҳал этилмаган. Институтнинг методик кабинетлари аянчли аҳволда, уларда ўқувчилар ўзлари учун бирор зарур билим ололмайди.

Педагогика олий ўқув юртлари ва педагогика фанлари илмий-тадқиқот институтларининг олим-мутахассислари мактаб олдида катта қарздордир. Чинакамига текширилса, уларнинг трактатлари педагогик макулатурадан бошқа нарса эмас, улар шаҳар ўқитувчилари ўртасида ўз ҳурмат ва обрў-эътиборларини йўқотишган.

Масалан, педагогика фанлари илмий тадқиқот институти ходимлари томонидан тайёрланган кўпгина монографиялар, ўқув қўлланмалари, методик тавсияномалар илмий ва амалий қадр-қимматга эга эмас, қўпол хатоликларга йўл қўйилган, матбуотда эълон қилинган материаллардан иборат бўлиб, регионимиз хусусиятини мутлақо ҳисобга олмайди. Яқинда Чилонзор район партия комитети мазкур институтдаги турғунлик ҳолатига принципиал баҳо бериб, партия ташкилоти ва раҳбариятининг ишини қониқарсиз, деб эътироф этди. Институт директори Н. Р. Ғайбуллаев эгаллаб турган лавозимидан бўшатилди.

(Давоми 2, 3, 4-бетларда).

«КПСС Марказий Комитетининг 1988 йил февраль Пленуми қарорлари асосида шаҳар партия ташкилотининг халқ маорифини қайта қуриш соҳасидаги вазифалари тўғрисида» Ўзбекистон Компартияси Тошкент шаҳар комитетининг доклади

(Давоми. Боши 1-бетда).

Илмий-тадқиқот институти фаолиятини қайта қуриш, унинг шаҳар ва республика педагогик тафаккурининг чинакам марказига айлантириш учун район партия комитети, институт партия ташкилоти коллективи олдида муайян мақсадга қаратилган машаққатли вазифа турибди.

Агар биз мактабларнинг бир хилдалигидан воз кечсак, агар ҳар бир педагогик коллектив болаларнинг лаёқати ва қобилиятидан келиб чиқиб, ўз йўналишини белгиласа таълим сифати ҳам, мактаблардаги тарбия ҳам ютарди холос. Биз муайян фанлар чуқур ўрганиладиган махсус мактаб ва синфларни ташкил этиш йўлидан боришимиз лозим. Ҳозир шаҳарда 97 та ана шундай мактаб ва синфлар бор. Эҳтиёж эса бундан бир неча баравар кўп.

Ўсмирларга умумий ўрта маълумот олиш вариантларини танлаш учун кенг имкониятлар берувчи шароитларни яратиш лозим. Ўқувчиларга ўз хоҳиши бўйича математика ёки физикани, биология ёки химияни, тарих ёки адабиётни чуқур ўрганиш ҳуқуқи берилиши уларни тарбиялаш ишига ижобий таъсир этади, холос.

Шу беш йилликнинг охирига қадар биз айрим фанлар чуқур ўрганиладиган мактаблар ва синфлар сонини ҳеч бўлмаганда икки баравар кўпайтиришимиз лозим. Албатта мавжуд моддий база билан буни амалга ошириш мушкул, аммо бу муҳим масала, шак-шубҳасиз, ҳал этилиши лозим.

Шу ўринда бизнинг олимларимиз, олий ўқув юртларининг педагоглари шунчаки кузатувчи бўлиб турмасликлари керак. Асосий ишдан ташқари бошқа жойда меҳнат қилиш борасидаги барча чеклашлар яқинда бекор қилинганига қарамай, амалда улардан бирортаси ҳам мактабларда машғулотларни олиб бормайди. Шаҳарда минг нафар фан доктори, 10 минг нафар фан кандидатлари бор. Шаҳарнинг ҳар мактабига ўртача олганда 3 фан доктори, 35 фан кандидати ва доцент тўғри келади. Наҳотки, уларнинг ҳаммаси эмас, бир қисми айрим фанлар бўйича дарсларни олиб бориши мумкин эмас? Яқин вақтларгача олим энг аввало маърифатчи бўлганлигини, абитуриентлар ёмон тайёрланган, деб киноя билан баҳона қилмаганини уларга ким эслатади? Шаҳар партия комитети техникум ва институтлар учун кадрлар тайёрлашда ўқитувчи билан ёнма-ён олий ўқув юртининг педагоглари, олимлари туриши лозим деб ҳисоблайди.

Олий ўқув муассасалари ҳузуридаги ихтисослашган мактабларнинг келажаги порлоқ. Бу соҳада бизнинг тажрибаларимиз бор. Ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш инженерлари институтининг ректорати, партия комитетининг куч-ғайрати билан мактаб-интернат ташкил этилган, ундаги ўқувчилар — бўлажак студентлардир. Институт аудиторияларида ва лабораторияларида улар билан машғулотларни олий ўқув юртининг педагоглари олиб боришмоқда. Академик институтлар ўқувчиларни ўз лабораторияларига таклиф этишса яхши бўларди, кимдадир фанга қизиқиш уйғонарди. Ўқувчини ана шундай тиғиз, муайян йўналишда тайёрлаш уларнинг ҳеч асоратсиз студентлар ҳаётига кириб боришларига имкон беради. Бу ижобий тажрибани биз ёйишимиз, шаҳардаги барча йирик олий ўқув юртлари фаолиятида қўллашимиз керак.

Турғунлик йиллари ўқитувчи ролини пасайтириб юборди. У ўқув кабинети учун бўёқ тиланчилик қилувчига, олибсотардан китоб сотиб олувчи харидорга, район ёки шаҳар бўғинидаги ҳар бир раҳбар унинг шахсий вақти билан хўжайинлик қиладиган кишига айланди. Айтайлик, район ижроия комитетига уйларнинг сонини билиш керак бўлиб қолди — ўқитувчилар дарсдан сўнг кўча кезиб уйларни санашади, ўқитувчи учун квартира ажратиш масаласини ҳал этиш зарур бўлиб қолган ҳолларда эса уларни энг охирги навбатда эслашади. Сўнгги уч йил мобайнида ҳар йили 500 дан зиёд киши навбатда турган бир пайтда шаҳар ўқитувчиларига атиги 20 квартира ажратилганлигини айтишга уяласан киши.

Ўқитувчи, болалар боғчасининг тарбиячиси барча тоифадаги ходимлар ичида энг нохуш вазиятга тушиб қолган, 15—20 йилда бир мартагина даволаниш учун санаторийга йўлланма олиш имконига эга. Кўп йиллардан бери ўқитувчи ўз меҳнатини техника билан жиҳозлашга эҳтиёж сезмас эди. Тошкентнинг аксарият мактабларида дарс беришнинг моддий базаси шу қадар ночорки, ҳар қанча танқид қилса арзийди. Таълим жараёнини ташкил этишнинг кабинет формасига ўтиш мактабларни зарур приборлар ва жиҳозлар билан таъминлаш билан қўшиб олиб борилгани йўқ. Бўр, доска, географик харита, оддийгина электроскоп ҳамон таълим жиҳозларининг асосини ташкил этади.

Кўргазмали қуроллар магазини мактаблар ўқув материалларини харид қиладиган шаҳардаги ягона магазин ҳисобланади. Шунга қарамай бу ерда жуда кам қўлланмалар таклиф этилади, магазиннинг ўзи эса ўнлаб йиллардан бери ноқулай, мослаштирилган хонада кун кечирди. Шаҳар партия комитетининг аралашувигина ана шу аҳволни ўнглашга ёрдам берди.

Чиндан ҳам саноат махсус кўргазмали қуроллар ва приборларни оз миқдорда ишлаб чиқаряпти. Агарда корхоналарнинг, илмий-тадқиқот институтлари, бошқа муассасаларнинг раҳбарлари ўз активлари билан фарзандлари ёки набиралари ўқиётган мактабларга ташриф буюришганида, синф-хоналарининг қашшоқлигини ўз кўзлари билан кўрганларида. мавжуд аҳволга бепарво қолишмаган бўлишарди. Улар ишдан бўш вақтларида мактаб учун барча зарур ишларни беғараз бажаришган бўларди, деб ишонаман. Турли мактаб жиҳозларининг аксарият қисмини буюртма сифатида шаҳар корхоналарида тайёрласа бўлади.

Шаҳардаги барча мактаблар учун атиги 22 та компьютерлар билан жиҳозланган синф ташкил этилган. Бу борада Куйбишев ва Чилонзор район партия комитетлари ташаббускор ҳисобланади. Мактаблардаги бошқа кабинетлар эса эҳтиёжларнинг учдан бир қисми даражасида ускуналар билан жиҳозланган. Мактаблар учун дарсликларнинг етишмаслиги сурункали муаммо бўлиб қолган бир пайтда ўқитувчи меҳнатининг сифати ҳақида гапириб бўладими? Масалан, мактаб кутубхоналаридан 7-синф ўқувчилари учун «Ўзбекистон тарихи»-ни деярлик топиб бўлмайди, мазкур дарслик 1980 йилдан бери қайта нашр этилмаган. Дарслар ўзбек тилида олиб бориладиган мактабларда дарсликлар айниқса тақчил. Рус ва чет тилларидан бири чуқур ўрганиладиган мактабларда эса асосий фан ҳисобланган тил бўйича бир дарслик бутун синф ўқувчиларига тўғри келади.

Ўқитувчига эътибор йўқолганлиги, талаб ва эҳтиёжларини менсимаслик унинг обрўйи тушиб кетишига олиб келди, катта ижтимоий муаммолардан бир четкада қолган, ўз тарбияланувчилари тақдири учун масъулиятни ҳис этмайдиган, кўзга ташланмайдиган, қиёфасини йўқотган шунчаки бир ҳунарманд шаклланишига сабаб бўлди.

«Ўқитувчи — қайта қуришда қатнашувчи энг муҳим шахсдир. — деди Пленумда Михаил Сергеевич Горбачев, — У бизни эътиқод, билимдонлик ва эҳтирос билан қўллаб-қувватласа — қайта қуришнинг кўпдан-кўп янги астойдил тарафдорлари ва курашчилари, революцион социалистик ишнинг давомчилари майдонга келаверади! Башарти у бизни юзаки қўллаб-қувватласа, бефарқ, бетараф қолсачи? Бундай бефарқлик қандай социал турғунликка, қандай тескари ҳаракатга олиб бориши мумкинлигини олдиндан ким айтиб бера олади?»

Тарбиячи ва педагогга турмушни қайта қуришдаги ўз ўрнини аниқлаб олишда, теварак-атрофдагилар учун маънавий намуна эканлигини идрок этишда ёрдам бериш район партия комитетларининг, бошланғич партия ташкилотларининг долзарб вазифасидир.

Ислоҳот давом этаётган уч йил мобайнида шаҳар мактабларида иккинчи йил ўқишга қолдирилганлар сони икки баравардан зиёд кўпайди. Яхши, бу болалар ўзлаштиришининг объектив манзарасидир, процентлар, ортидан қувиш масъулиятидан холи бўлган ўқитувчи қалбига қулоқ солиб, ўқувчининг билимига кўра икки баҳо қўяётганлигидан далолатдир. Аммо шу билан бирга вазиятни ўнглаб, билимларни бойитиш учун кураш ҳам олиб бориш лозим. Ўз фаолиятларига ижодий ёндошувчи, энг оддий болалар билан шуғулланувчи педагоглар учун икки баҳо — фавқулодда ҳодисадир.

81-мактабнинг математика ўқитувчиси Тошвой Каримович Каримовнинг дарсларида ана шундай ижодий муҳит ҳукм суради. Педагогнинг ҳар бир дарси бир-биридан фарқ қилади, ҳар бири ўқувчилар қобилиятини намоён этишга қаратилган. Бу ерда бевосита ўқувчиларнинг ўзи ясаган кўргазмали-намойиш воситаларидан тўла фойдаланилади. Ўқитувчи ҳар бир ўқувчига алоҳида топшириқ бериш усули билан ишнинг индивидуал кўринишини кенг қўллайди. Семинар-практикум, зачёт, лекция каби таълим беришнинг фаол воситалари кенг қўлланилади. Илғор тажрибалар, ўқитувчилар ижодий изланишининг бошқа мисолларини ҳам келтириш мумкин. 247-мактаб (бошланғич синфлар ўқитувчиси Мария Михайловна Паклина), 206-мактаб (биология ўқитувчиси Фэла Ивановна Якшибаева), 96-мактаб (рус тили ўқитувчиси Шоиста Илҳомовна Икромова) ва ҳоказолар шулар жумласидандир. Нега ана шундай педагогларнинг иш тажрибасини ўрганмайсизлар, деган саволимизга шаҳар мактабларининг кўпчилик ўқитувчилари, уларнинг номини ҳатто эшитмаганмиз, деб жавоб беришди.

Партия комитетлари, халқ маорифи органлари новаторлар йўлидаги барча ғов ва тўсиқларни бартараф этишлари, ўқитувчиларнинг ижодий ташаббусларини ва изланишларини тарғиб этишлари лозим.

Ҳозирги мўлжаллар чўққисидан туриб, меҳнат тарбиясига ва ҳунар-техника таълимига юксак талаблар билан ёндошишимиз керак.

Мактаб ислоҳотини амалга ошириш давомида қуйи синф ўқувчиларининг меҳнат таълимини системалаштиришга муваффақ бўлинди. 800 мактаб ўқув кабинетлари базасида 4—6-синфларнинг умуммеҳнат тайёргарлиги амалга оширилмоқда. Шаҳарнинг 7-синф ўқувчилари мактаблараро устахоналар базасида икки йилдан бери кўникма ҳосил қилишяпти, улар «Малика», «Чевар», Чкалов номидаги ациация ишлаб чиқариш бирлашмалари, «Ташсельмаш», тажриба-механика заводларининг буюртмаларини бажаришяпти.

Мавжуд мактаблараро устахоналар базасида юқори унумли меҳнатни ташкил этиш шу куннинг вазифасидир.

Чилонзор районидаги 183- ва Акмал Икромов районидаги 74-мактабларнинг мактаблараро устохонаси ва уларнинг базавий корхоналари тажрибаси эътиборга молик. Ана шу ерда 500 ёш юқори унумли меҳнат қилиш билан бирга тўрт ихтисослик: металлга ишлов бериш, ёғочсозлик, тикувчилик ишлаб чиқариши, дизайн бўйича билим эгаллаяпти. Шу ўқув йилининг биринчи ярмидагина биргина 74-мактабнинг ўқувчилар бригадалари 2 минг сўмлик маҳсулот тайёрладилар. 17 ҳунар-техника билим юртлари базасида ҳам иш шу аснода ташкил этилган.

Цехларда ўқувчи ўринларини таъминлашда базавий корхоналарнинг роли қандай? Маорифчилар ва ишлаб чиқарувчиларнинг биргаликдаги куч-ғайрати билан базавий корхоналарда ўқувчиларни касбларга ўргатиш учун олти мингдан зиёд ишчи ўрни ташкил этилган. Ўқувчиларни меҳнат билан тарбиялашни, болаларнинг ижтимоий-фойдали меҳнатдаги иштирокини инкор этувчи бирорта ҳам корхона раҳбарини топиб бўлмайди. Сўзда буни ҳамма қўллаб-қувватлайди. Амалда эса кўпгина раҳбарлар мактабларга замонавий дастгоҳлар ва ускуналарни истамай ажратадилар, истамай цехларда иш жойларини ташкил этадилар. Иқтисодий жиҳатдан ҳар икки томон манфаатига маъқул тушадиган қулай вариантларни излаш керак бўлади.

Назаримда, Куйбишев райони маорифчилари қизиқарли ғояни ўртага ташладилар. Улар пай қўшиш йўли билан бир неча корхона иштирокида мактаблараро завод қуришни таклиф этишяпти. Ана шу заводда микрорайоннинг мактаб ўқувчилари меҳнат тарбиясини тўла ўтар, оталиқ корхоналарнинг ишлаб чиқариш топшириқларини бажаришар эди.

Эҳтимол, бошқалар ҳамкорликнинг яна ўзгача йўлларини топишар, энг муҳими, Марказий Комитет Пленумида таъкидланганидек, ўқувчиларнинг меҳнати ўзини оқлаши, жамиятга фойда келтириши учун ижодий изланиш, ташаббус кўрсатиш керак. Шу жиҳатдан ҳунар-техника таълимининг тажрибаси қизиқиш уйғотади. Ўз маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва уни «Золотинка» магазини орқали реализация қилиш ғояси ана шу ерда туғилди ва амалга оширилди. Эндиликда ҳунар-техника билим юртларининг ўқувчилари ўз ижодий қобилиятларини рўёбга чиқариб, ундан моддий манфаатдор бўлиш имконини қўлга киритдилар. Магазиннинг товар обороти оғишмай ошиб боряпти. Бундан ўқувчилар ҳам, билим юрти ҳам, шаҳар аҳолиси ҳам манфаатдор. Энг муҳими эса, ҳунар-техника таълими системасининг ўқувчилари ўз кўникмалари ва лаёқатларини амалий ишда синаб кўриш имконига эга бўлдилар.

Ҳозир халқ хўжалигида машғул бўлган ҳар уч кишидан бири шаҳар ҳунар-техника билим юртининг собиқ талабаси ҳисобланади. Беш йилликнинг ўтган йиллари мобайнида 30 мингдан зиёд ёш ишчи тайёрланиб, ишлаб чиқаришнинг турли тармоқларига йўналтирилди.

Партия комитетларининг куч-ғайратлари, касбга йўналтириш ишларининг бирмунча яхшиланганлиги туфайли саноат касбларига ўргатилаётган маҳаллий миллат вакиллари сони кўпайди. Жумладан, фақат сўнгги икки йил мобайнида уларнинг сони икки баравардан зиёд кўпайди ва ҳозир 6,5 минг кишини ташкил этади. Бу борада ишни оғишмай давом эттираверишимиз лозим.

Шаҳар машинасозлик комплекси корхоналаридаги ишчиларнинг атиги 17—20 процентини ўзбеклар ташкил этиши биз билан бирга шу ерда ҳозир бўлганларнинг ҳаммасини ташвишлантирса керак. Ёдингизда бўлса, пленумлардан бирида биз ишчилар синфи ёш авлодини тайёрлаш тўғрисидаги масалани алоҳида кўриб чиққан эдик. Ўзгаришлар бор. Яна бир бор таъкидлаш лозим, ишчилар синфининг юқори малакали миллий отрядларини шакллантириш ҳам иқтисодий, ҳам сиёсий вазифадир. Касбга йўналтириш ишларига партия, совет, хўжалик органларининг, илмий ва идеологик кадрларнинг диққат-эътибори қаратилиши керак. Ишчи касбига муҳаббатни, инсон меҳнати маҳсулига ҳурматни ёшликдан тарбиялаш лозим, деб айтишади.

Ишни биринчи-иккинчи синф ўқувчиларини бевосита ишлаб чиқариш цехларига экскурсияларга олиб боришдан бошлаш лозим, улар дастгоҳларни, буюмларни ўз қўллари билан ушлаб кўришсин. Ишчи меҳнати жасоратини телевидение орқали шундай талқин этиш кераки, бу касб уни томоша қилганларнинг қалбидан мустаҳкам ўрин олсин. Ишчилар ва инженерлар мактабларда, ҳунар-техника билим юртларида меҳмон сифатида эмас, катта дўст — тўгаракларнинг раҳбарлари сифатида бўлиб туришлари зарур. Болаларда ўзларига ва касбларига нисбатан ихлос уйғотишлари керак.

Албатта тайёргарлик базасини ривожлантиришни давом этиш лозим. Мактаблар, ҳунар-техника билим юртларини бир системага бирлаштириш уни нисбатан мустаҳкамлайди, ундан тўлароқ фойдаланиш имконини беради, аммо барча муаммоларни ҳал этмайди. Шубҳасиз, юқори малакали ишлаб чиқариш таълими мастерлари керак бўлади. Уларни энг яхши ишчилар орасидан топишга, юқори маош билан таъминлашга тўғри келади, бундан жамият фақат фойда кўради.

Шаҳарда инженер-педагог кадрлар, ишлаб чиқариш мастерлари ва ўқув-ишлаб чиқариш комбинатлари ходимларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш учун махсус институт ёки ўқитувчилар малакасини ошириш институтида бўлим очиш зарурати етилди.

Маорифнинг етилган муаммоларини унинг ниҳоятда оғир вазият вужудга келган моддий базаси эҳтиёжларига муносабатни тубдан ўзгартириш йўли билангина ҳал этиш мумкин. Эҳтиёжларни қондиришнинг машъум қолдиқлик принципи амалда маорифни янада ривожлантиришга тўсқинлик қилди, йиллар мобайнида унинг оғир вазиятини янада мушкуллаштирди.

Мактаб ислоҳотининг тўрт йили мобайнида шаҳарда 34 та мактаб биноси, еттита қўшимча иморат, битта ўқув-ишлаб чиқариш комбинати фойдаланишга топширилди. 12 ўқув-ишлаб чиқариш устахонаси, 30 янги ўқув кабинети ташкил этилиб, жиҳозланди. Мавжуд эҳтиёжни бу қай даражада қондиради?

Бугунги кунда болаларнинг учдан икки қисми болалар боғчаларида ўринлар билан таъминланган. Мактабгача тарбия системасидаги ўринлар етишмовчилиги 42 минг ўринни ташкил этади. Болалар боғчаларининг бешдан бир қисми мослаштирилган биноларда жойлашган.

Шаҳар мактабларининг 70 процентида машғулотлар икки сменада олиб борилмоқда. Мактаб муассасаларини ривожлантиришнинг шу суръатлари сақланиб қоладиган бўлса, орадан беш йил ўтгач, шаҳар мактабларининг барчасида машғулотларни икки сменада ташкил этишга тўғри келади. Бир қаватли, печка билан иситиладиган мактаблар бор. 50 мактаб учун мажлислар зали, кутубхоналар қурилиши лозим. Шаҳарда олти ёшли болаларни ўқитишга асоссиз равишда, зарур моддий база бўлмаган ҳолда, шошилинч ва ўйламай киришилди. Бунинг устига сўнгги йилларда қурилиш ҳажминининг кенгайишига қарамай мактаб болалар муассасалари, мактаб, ҳунар-техника билим юртларини ривожлантириш суръатлари шаҳарда болалар сонининг ўсиш суръатларидан ортда қолмоқда. Бу муаммони халқ маорифи объектларининг шаҳар районлари бўйича мақбул равишда жойлашмаганлиги чуқурлаштираяпти.

Шаҳар партия комитетида бўлиб ўтган учрашувда шаҳар ўқитувчилари микрорайонларни болалар боғчаларисиз, мактабларсиз, спорт майдончалари ва маданият муассасаларисиз бунёд этишда йўл қўйилган ношудлик тўғрисида жон куйдириб гапирдилар.

Шаҳардаги 37 ҳунар-техника билим юртларининг ўқув-моддий базалари ниҳоятда ночор. Тошкентдаги 1- ва 2-пойафзал фабрикаларининг, заргарлик заводининг, «Таштекстильмаш», «Миконд», «Компрессор» заводларининг ҳунар-техника билим юртлари аянчли аҳволда. Уларнинг бир қисми айтиш мумкинки, вақтинча иморатларда жойлашган. Бундай шароитларда бирор ихтисослик эгаллашга бўлган умиднинг ўзи шубҳа туғдиради. Ҳақиқий ишчилар фани ҳақида бу ерда гап бўлиши ҳам мумкин эмас. ТошПИ, ТошДУ, педагогика ва бошқа институтларнинг ўқув ва лаборатория бинолари қурилиши кўп йиллардан бери чўзилиб келаяпти.

Студентлар ва техникум ўқувчиларининг билими белгиланган нормалардан 2,5—3 баравар кам, муҳтож бўлганларнинг учдан икки қисмигина студентлар ётоқхоналарида истиқомат қилишяпти. Маорифнинг моддий базаси билан боғлиқ муаммо унга хўжалик раҳбарларининг эътибор бермаётганлиги оқибатида кескинлашиб боряпти.

Партия комитетларининг сукут сақлаб розилик бериши натижасида «Ўртоқ» кондитер фабрикаси, «Учқун» ишлаб чиқариш бирлашмаси, «Электробитприбор» ва заргарлик заводларининг социал-иқтисодий ривожланиш планларида ўн иккинчи беш йилликда болалар муассасаларининг қурилиши кўзда тутилмаган. Ваҳоланки, улардаги ишчиларнинг 60—85 процентини меҳнаткаш аёллар ташкил этади. Мазкур муаммоларни ҳал этишга ижобий ёндошиш мисоллари оз эмас. Трактор заводи раҳбарияти 212-мактаб биноси ёнига қўшимча иморат қуриш имкониятини изланиб топди. «Главсредазирсовхозстрой» кучи билан болалар боғчаси қурилди. 1988 йилда шаҳарнинг атиги 4 корхонаси 990 ўринли болалар муассасасини ишга туширишни планлаштираяпти.

Мелиорация ва сув хўжалиги министрлиги, «Средазирсовхозстрой» раҳбариятини район мактабгача болалар муассасалари тармоғини кенгайтириш зарурлигига ишонтира билган Октябрь район партия комитети ва район ижроия комитети аҳолини болалар боғчалари билан таъминлаш муаммосига норасмий ёндошишнинг ўзига хос намунасини кўрсатдилар. Натижада район аҳолиси 1989 йилда 720 ўринли болалар боғчасига эга бўлади. Нега энди ишонтира билган, деб айтдик? Корхоналарнинг мактабгача болалар муассасаларини хўжалик усули билан қуриши, ўз меҳнаткашларининг эҳтиёжини тўла қондириши нормага айланиши лозим. Моддий-техника базаларидаги ишнинг аҳволи зудлик билан халқ маорифи объектлари қурилиши ва ремонти ҳажмини кўпайтиришни тақозо этади.

Тошкент шаҳар Совети ижроия комитети мавжуд планларни қайта кўриб чиқиши, манфаатдор ташкилотлар билан биргаликда шаҳар халқ маорифи эҳтиёжлари учун қўшимча маблағлар ажратиш тўғрисидаги таклифлар билан Ўзбекистон ССР Министрлар Советига мурожаат этиши лозим. Шаҳар партия комитети Тошкентда маориф объектларини лойиҳалаштириш, бунёд этиш ва ремонт қилиш бўйича ихтисослашган ташкилот ташкил этилишини мақсадга мувофиқ деб ҳисоблайди. Партия комитетлари, шаҳар Совети ижроия комитети қурилиш қувватларидан, йирик саноат корхоналарининг маблағларидан фойдаланишда қатъият ва ташаббускорлик кўрсатишлари лозим.

Болалар уйлари ва интернат муассасалари ҳаммамизни бирдек ташвишлантиради. Ана шу муассасаларда яшаётган ва таълим олаётган болалар алоҳида меҳр-эътибор ва ғамхўрлик талаб этувчи тоифага киради. Ота-она меҳр-муҳаббатига муҳтож бу болалар катталардан ҳамиша эзгу муносабатларни кутишади. Кўп йиллар мобайнида интернат муассасаларининг талаб ва эҳтиёжлари лоқайдлик деворига дуч келди, оталиқ қилиши лозим бўлган ташкилотлар эса болаларни ўз эътиборлари билан сийламас, банд эканликларини баҳона қилиб, уларнинг ҳузурига бормай қўйишган эди.

Тошкент шаҳар партия комитети ўтган йили етим болаларнинг болалар уйлари ва интернатларида яшаши билан боғлиқ масалани икки марта ўз бюросида кўриб чиқди. Муайян натижаларга эришилди. Моддий-техника таъминоти нисбатан яхшиланди. Аммо буларнинг ҳаммаси иккинчи даражали аҳамиятга эга. Болалар уйлари, интернатларнинг устахоналари, ёрдамчи хўжаликлари ва дала ҳовлилари йўқ. Болалар истиқомат қиладиган хоналар ночор аҳволда, жиҳозлар, уй анжомлари эскирган, болалар эса куч-ғайратни қаерга сарфлашни билишмайди, улар болалар уйларидан меҳнат фаолиятига тайёр бўлмай чиқадилар.

КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг қарори партия ва совет органлари зиммасига болалар уйи етимхонани эслатмаслиги учун туб чораларни кўриш вазифасини юклайди. Болалар уйлари ва интернатларда 1200 дан сал кўпроқ ёшлар тарбияланади. Пойтахтда уларнинг оталиққа олган корхоналари министрлик ва идоралари бўла туриб, шундай аҳволга йўл қўйилиши шармандали ҳолдир. Намуна олса арзийдиган мисоллар бор. Қисқа вақт ичида ҳамма ерда А. П. Хлебушкинаникидек тартиб бўлишига эришилиши лозим. Бу борадаги тадбирларни ишлаб чиқишни чўзиб юборган шаҳар ижроия комитети яхши йўл тутмаяпти. Шаҳар партия комитетининг фан ва ўқув юртлари бўлимига ғайрат етишмаяпти.

Етимларга меҳр-шафқат кўрсатиш борасидаги муҳим ишни яхшилашга жамоатчиликни кенгроқ жалб этиш, меҳнаткашларнинг беғараз интилишларидан, Владимир Ильич Ленин номидаги Совет болалар фонди имкониятларидан кенгроқ фойдаланиш керак.

Олий мактаб олдида алоҳида вазифалар турибди. Ҳозир совет жамияти социал-иқтисодий ҳаётини қайта қуриш, кадрлар билан таъминлаш масъулияти олий ўқув юртлари елкасига юкланган. Қайд этиш керакки, шаҳар олий ўқув юртларида ижобий ўзгаришлар сезилмоқда. Улар амалиёт талабларига яқинлаша бошладилар. Мутахассислар тайёрлаш сифатига ишлаб чиқаришда ва Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг институтларида Тошкент автомобиль ва йўллари институти, Тошкент политехника институтининг кафедралари филиалларининг очилиши ижобий таъсир этмоқда. Тошкент алоқа электротехника институтида студентларни ўқитишнинг туташ усули жорий этилди. Ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш инженерлари институти буюртмачи манфаатини ҳисобга олиб, ўз ўқув жараёнини қайта қураяпти.

Тошкент Давлат университетида студентларнинг мустақил ишлари манфаатини кўзлаб уларнинг аудиториялардаги мажбурий машғулотларини қисқартиришга қатъиян ёндошдилар. Шаҳар олий ўқув юртлари мутахассислар тайёрлаш юзасидан корхона ва ташкилотлар билан бевосита шартномалар тузиш тажрибасидан кенг фойдалана бошладилар. Олий ўқув юртлари ҳаёти билан боғлиқ барча муҳим масалаларни ҳал этишга студентларни, ўқув муассасалари ва факультетларнинг советларини жалб эта бошладилар. Ана шу ижобий ўзгаришларни мустаҳкамлаш ва янада ривожлантириш лозим.

Шу билан бирга сўнгги йилларда мутахассисларни тайёрлашда кўпгина жиддий камчиликлар йиғилиб қолди. Ривожлантиришнинг экстенсив йўли Тошкент олий ўқув юртлари ва техникумларини ҳам четлаб ўтгани йўқ. Олий ўқув юртларининг кўпгина раҳбарлари сохта обрў кетидан қувиб, қабул планларини мислсиз равишда шишириб юбордилар, ҳеч эҳтиёжи бўлмаган кафедралар сонини болалатиб юбордилар. Натижада, шаҳар олий ўқув юртларидаги 970 кафедрадан 204 таси ниҳоятда кам сонли бўлиб қолди, уларда атиги 5—7 ўқитувчи ишлайди, кафедраларнинг учдан бир қисмига фан докторлари ва профессорлар бошчилик қилади, 91 кафедрага эса ҳатто илмий даража ва унвонларга эга бўлмаган кишилар раҳбарлик қилишади.

Шаҳар олий мактабларининг деярли ҳаммасида бир хил мутахассислар тайёрланиб, илмий-педагог кучлар сочиб юборилмоқда. Чунончи, саноат қурилиши, сув таъминоти ва канализация учун инженерлар тайёрлаш транспорт ва политехника институтларида, бухгалтерия ҳисоб-китоби ва хўжалик фаолиятини анализ қилиш мутахассислар тўртта олий ўқув юртида тайёрланмоқда. Тошкент Давлат университети геология факультетида тўртта ихтисослик бўйича таълим берилмоқда, шуларнинг учтаси Тошкент политехника институтида такрорланмоқда. Амалда ҳар бир олий ўқув юртида бошқарув аппарати сунъий равишда шишириб юборилган, ортиқча оралиқ бўғинлар тузилган.

Масалан, политехника институтини олиб кўрайлик. Унда механика-машинасозлик ҳамда трактор ва қишлоқ хўжалик машинасозлиги, шунингдек, инженерлик-қурилиш ва саноат-граждан қурилиши факультетлари параллел иш олиб бормоқда. Ана шуларнинг ҳаммасида деканатлар, бутун бир канцелярия штати мавжуд бўлсада, бундан уларни битириб чиқарувчиларнинг сифати яхшиланмаяпти.

Фармацевтика институтини ташкил этиш чоғида унга бир ёқлама ёндошдилар. Бу ерда фақат битта ўқув факультети бўлиб, унда салкам икки минг студент таълим олмоқда, бирдан-бир факультетнинг бирдан-бир деканига ректор, учта проректор, ўқув қисмининг ва кадрлар бўлимининг бошлиқлари раҳбарлик қилмоқдалар. Ҳақиқатдан ҳам буни ўроқда йўқ, машоқда йўқ, хирмонда ҳозир, деса бўлади. Биз институтни ёпиб қўйиш керак, демоқчи эмасмиз, аммо уни чинакам илмий-таълим марказига айлантириш кераклиги тўғрисида ўйлаб кўриш лозим.

Шаҳар партия комитетининг фан ва ўқув юртлари бўлими министрликларнинг, ўқув юртларининг партия ташкилотлари билан биргаликда айрим ўқув юртлари, факультетлар ва кафедраларнинг фаолияти, уларнинг малакали кадрлар билан таъминланганлиги мақсадга мувофиқ ёки мувофиқ эмаслигини кўриб чиқиши, кам самарали ўқув юртлари, факультетлар ва кафедраларни бирлаштириши ҳамда мустаҳкамлаши зарур бўлиб қолган тақдирда эса, заифлиги яққол кўриниб турганларини тарқатиб ҳам юбориши зарур.

Ўрта махсус ўқув юртлари билан ҳам худди шундай аҳвол юзага келди. Шаҳар партия комитети бюросининг аввалги мажлисида социал таъминот техникуми фаолияти тўғрисидаги масала кўриб чиқилганди. Шу ўқув юртида ошна-оғайнигарчилик авж олиб кетди, олий маълумотга эга бўлмаган кишилар ўқитувчиликка қабул қилинди, абитуриентлар қонун-қоидаларни жуда қўпол равишда бузган ҳолда ўқишга киритилдилар, болалардан қонунга хилоф равишда пул йиғиб турилди. Мана шуларнинг ҳаммаси Ўзбекистон ССР Социал таъминот министрлигининг ёнгинасида, Чилонзор район партия комитети билан техникум бошланғич партия ташкилотининг кўз ўнгида юз берди.

Шаҳар партия комитети техникумни тарқатиб юбориш тўғрисида тегишли органларга таклиф билан кирди.

Буни якка-ёлғиз факт деб ҳисоблаш керакми? Йўқ, бундай эмас. Биз район партия комитетларига барча техникумларнинг ишини ревизия қилишни топширдик.

Олий мактабларнинг партия ташкилотлари — ўқув юртлари ўртасида энг катталари бўлиб, уларга нуфузли партия комитетлари бошчилик қилмоқда. Шунга кўра партиявий иш савияси ҳам тегишли даражада бўлиши керак эди. Аммо ишлар асло бундай эмас.

Шуниси ажабланарли фактки, олий ўқув юртларида носоғлом эҳтирослар бошқа ҳар қандай муассасалардагига нисбатан кўпроқ кучаймоқда, нафсониятга ҳаддан зиёд берилиш ҳоллари намоён бўлмоқда. Шахсий ўч олиш чоғида ҳар қандай ярамас воситалардан фойдаланишмоқда, зиёли - мураббийнинг энг асосий фазилати — ўзаро муносабат одоби, мунозара этикаси, ўзганинг ҳақ эканлигини эътироф эта билиш фазилати мутлақо унутиб қўйилмоқда.

Олий ўқув юртларининг профессорларига, фан докторлари ва кандидатларига одатда бериладиган характеристикаларда «атоқли», «таниқли», «йирик» сўзлари жуда кўп учрайди. Аммо бунда ана шу улуғловчи сўзларни конкрет салмоқли ҳисса билан мустаҳкамлаш кераклиги унутиб қўйилади. Амалда кўпинча аҳвол қандай бўлади? Ҳозир бутуниттифоқ майдонига чиққан ва муаллифлари олий мактабларимизнинг олимлари бўлган биронта ҳам дарслик амалда йўқ. Биз новатор педагогларнинг тажрибасини ҳам иттифоқ миқёсида намойиш эта олмаймиз.

Олий ўқув юртларида кадрларни танлаш. ўқув жараёнини ташкил этиш, студентларни коммунистик руҳда тарбиялаш соҳасида ҳамон тартиб-қоидаларнинг қўпол равишда бузилишига йўл қўйилмоқда.

Шу коллективларда маънавий-психологик муҳитни нормаллаштириш узоқ вақтга чўзилиб кетди. Олий мактабларнинг партия комитетлари, ректоратлари очиб ташланган салбий ҳолатларни бартараф этиш чоғида саботматонат ва қатъият кўрсатишлари, кўп йиллар мобайнида эришилган натижаларга кўникиб, илмий, ижодий ривожланишда тўхтаб қолган, ўз атрофига одамларни тўплаб, гуруҳларни вужудга келтирган кимсаларга қарши қаттиқ курашишлари керак.

Шаҳардаги район партия комитетлари ҳозирча мана шу масалалардан четда қолмоқдалар, олий ўқув юртлари, техникумларнинг партия ташкилотлари ишига принципиал баҳо бермаяптилар. Улар шаҳар, область партия комитети ёки Марказий Комитет шундай баҳо беришини кутиб туришибди. Аниқ мақсадга қаратилган, изчил олиб бориладиган пухта ишгина кўнгилдагидек натижалар бериши мумкин.

Собир Раҳимов район партия комитети университет партия комитетига раҳбарлик ишини қайта қура олдику. Бунинг натижасида университетдаги маънавий-психологик вазият умуман барқарорлашиб бормоқда. Ўтган йил ичида қариндош-уруғчилик алоқалари билан боғланган ўқитувчилар сонини 258 нафардан 191 кишигача камайтиришга муваффақ бўлинди. Тўрт декан демократик асосда, коллективларда кенг муҳокама қилиниб сайланди. Университет бўлималарининг партия ташкилотлари йириклаштирилди, ижтимоий фанлар кафедаларининг ягона партия ташкилоти тузилди. Университетда ҳамма муаммолар бирданига ҳал қилинди, деб айта олмаймиз. Бироқ, янгилик куртакларини, коллективнинг покланиш жараёни бошланганлигини қайд этиб ўтмаслик ҳам мумкин эмас.

Биз шаҳардаги олий ўқув юртлари ва техникумларда мутахассислар тайёрлаш масалаларини кўриб чиқа туриб, кўпинча кечки-сиртқи таълим системасини эътибордан четда қолдирамиз. Агар ишларнинг аҳволига реал баҳо бериладиган бўлса, биз шуни таъкидлашимиз керакки, ишловчи студент билан ўқувчилар олий ва ўрта мактабнинг ўгай болаларига ўхшайди. Кечкида ва сиртдан ўқувчилар учун аудиториялар, ўқув лабораториялар энг сўнгги навбатда берилади. Фан докторлари, профессорлар, кафедра мудирларининг атиги 30 проценти кечки-сиртқи бўлимда лекция ўқийди.

Махсус кафедралар, ўқув юртларининг бўлимлари кечки-сиртқи бўлимнинг ўзига хос хусусиятини эътиборга олишмайди, диплом лойиҳаларининг бор-йўғи беш проценти студент ишлаётган корхона топширган мавзуда бажарилмоқда.

(Давоми 3-бетда).

«КПСС Марказий Комитетининг 1988 йил февраль Пленуми қарорлари асосида шаҳар партия ташкилотининг халқ маорифини қайта қуриш соҳасидаги вазифалари тўғрисида» Ўзбекистон Компартияси Тошкент шаҳар комитетининг доклади

(Давоми. Боши 1, 2-бетларда).

Аммо йигит-қизлар институтни тамомлаганларидан кейин ҳам уларнинг сарсон-саргардонлиги тугамайди. Корхоналарнинг партия комитетлари, раҳбарлари бундай мутахассислардан фойдаланиш перспектив планларига эга эмаслар, уларга маълумотларига мувофиқ лавозимларни таклиф эта олмайдилар.

Масалан, Тошкент тўқимачилик ва енгил саноат институтини тамомлаётган тўқимачилик комбинати ходимларининг ярмидан кўпроғи кейинчалик корхонадан бўшаб кетмоқда. Кўплари эса ҳар эҳтимолга қарши олий маълумот тўғрисидаги дипломга эга бўлгани ҳолда станок олдида ишлашни давом эттиради.

Биз бугун саноат корхоналаримизнинг директорлари, партия комитетлари олдига: олий ўқув юрти ёки техникумга кўплаб йўлланмалар нима учун берилмоқда? Ўқув юртини тамомлагандан кейин мутахассислардан қаерда ва қандай фойдаланилади? — деган саволни қўйишга ҳақлимиз.

Олий мактабни қайта қуришда олий ўқув юртининг илм-фани муҳим ўрин тутади. Уни ривожлантириш мутахассислар тайёрлаш сифатини оширишни таъминлашнинг жуда муҳим шартидир. 1990 йилнинг ўзидаёқ олий ўқув юртлари бажарадиган илмий ишлар ҳажмини 1985 йилга нисбатан 2—3 баравар кўпайтириш, фундаментал тадқиқотлар ҳажмини икки баравар, экспериментал конструкторлик ишлари ҳажмини эса 4—5 баравар ошириш мўлжалланмоқда.

Тошкент шаҳрининг олий ўқув юртларида республика фан докторлари ва кандидатларининг 60 процентдан кўпроғи ишлайди. Аммо мана шу жуда катта потенциал бугунги кунда тўла-тўкис ишга солинмаган. Ҳатто етакчи олий ўқув юртларида ҳам профессор-ўқитувчилар составининг учдан бир қисми илмий тадқиқот ишларида қатнашмайди, олий мактаб билан академия фани ўртасидаги алоқа суст. Тошкент политехника институтининг «Металл қирқиш станоклари ва асбоблари» кафедраси ҳамда авиация ишлаб чиқариш бирлашмасининг биргаликда олиб бораётган ишини ишлаб чиқариш билан самарали алоқанинг мисоли сифатида келтириш мумкин.

Кадрларни мустақил илмий ва педагогик фаолиятга тайёрлашнинг асосий формаси бўлмиш аспирантура фаолиятида чуқур ўзгаришлар қилиш зарур. Ҳозир аспирантурани тамомлаётганларнинг фақат 7 проценти ўз муддатида ҳимоя қилмоқда. Аспирантура аслида узлуксиз маълумотнинг навбатдаги бир босқичи бўлиб қолиши лозим. Аъло ва яхши тайёрланган, олий ўқув юртларида ихтисосни чуқур ўрганиб, шу ҳуқуқни қўлга киритган мутахассисларгина аспирантурада ўқийдиган бўлишлари керак. Олий мактабдаги ўртамиёна киши аспирантурада ҳам ўртамиёналигича қолаверади, у ҳеч қачон фан-техника тараққиётининг ижодкори бўлолмайди.

Яна бир жуда муҳим вазият олий ўқув юртидаги аспирантурага кўпроқ эътибор беришни зарурятини тақозо этмоқда. Ҳозирги вақтда олий мактаблардаги ҳар беш ўқитувчининг бири пенсия ёшига яқинлашиб қолган, ҳар ўн ўқитувчидан бири эса пенсия ёшидаги кишилардир. Уларнинг ўрнини оладиган ишончли, билимдон, саводли кишиларни тайёрламасдан илож йўқ. Бу ҳақда ҳозирданоқ ғамхўрлик қилинмаса кейинчалик студентларга таълим берадиган одам қолмайди.

Бугунги кунда мактаб партасида ва студентлар курсисида эртага мамлакатимиз тақдирини, социализм тақдирини ўз қўлига оладиган кишилар ўтиришибди. Шу боисдан коммунистик эътиқодни, марксча-ленинча дунёқарашни, социал фаолликни тарбиялаш — мактабнинг, бутун жамиятнинг бошқа бир ғоят муҳим вазифасидир.

Биз ёшларимиз билан фахрланиш учун ҳамма асосларга эгамиз. Ёш депутатлар, сайлаб қўйиладиган партия органларининг аъзолари, запасдаги ёш жангчилар орасида ёшларимизнинг муносиб вакиллари бўлиб улар социализм идеалларига содиқ эканликларини амалда исботладилар. Ишлаб чиқариш илғорлари, ўқиш аълочилари орасида муносиб ёшлар кўп.

Лекин иккинчи томондан пленумга тайёргарлик тарбиявий ишдаги жиддий нуқсонларни ҳам, ёшларнинг баъзи (талайгина) қисми маънавий қашшоқ, социал жиҳатдан лоқайд эканлигини ҳам кўрсатди. Текинхўрлик, ичкиликбозлик ва гиёҳвандлик, чайқовчилик ва фоҳишабозлик — социализмга мутлақо ёт ҳодисалар ана шу нуқсонларнинг жуда ярамас кўринишларидир. Бундай ҳолатлар ёшлар орасида ҳам ўрин олган. Кейинги уч йил ичида ўқув юртлари тарбияланувчилари содир этган жиноятлар деярли икки баравар кўпайди, ҳисобга олиб қўйилган гиёҳванд мактаб ўқувчилари сони оз бўлмаса ўн баравар ошди. Фоҳишаликда фош этилган 800 аёлнинг салкам 12 проценти мактабларнинг, ҳунар-техника билим юртларининг, техникум ва олий ўқув юртларининг ўқувчиларидир.

Аммо ўқув юртларининг баъзи ташкилотлари мана шу мудҳиш ҳодисаларга қарши уруш эълон қилмадилар, ҳам оммавий, ҳам якка тартибдаги формаларни бирга қўшиб, чуқур ўрганган ҳолда, пухта иш олиб бормаяптилар.

Жамиятимиз реал турмушнинг жўшқин оқимига чиқиш, у яшаб турган мураккаб жараёнлар тўғрисида равшан тасаввур ҳосил қилишни, коллектив, ҳар бир ўқувчи ўз практикасида дуч келадиган қийин, конкрет масалаларни идрок этишни тақозо этади.

Бугунги кунда ижтимоий фанларни ўқитиш, муаллимнинг шахси, унинг марксча-ленинча фаол турмуш позицияси алоҳида роль ўйнай бошлади. Уйдирмалар ва океан ортидан эшитилиб турган радио овозлар эмас, балки муаллимнинг жонли, эҳтиросли сўзи, ҳар томонлама асосланган далиллар ёшларни жамият ҳаётидаги ўз ўрнини англаб олишга етаклаши муҳимдир. Афсуски, олий мактаб зиёлилари ўртасида кўпинча ахлоқи икки хил бўлган кишилар учраб туради, сиёсий жиҳатдан бекаму кўстлик ниқоби остида қайта қуришдан, социалистик тартиблардан нафратланувчи, камчиликларни рўкач қилувчи, миллатчилик руҳи сингиб кетган кимсалар яширинган бўлади, уларнинг заҳарли бузғунчилик уруғлари баъзида мурғак қалбларга оғу солади.

Ўтган йили шаҳар партия комитети бюроси ижтимоий фанлар кафедраларининг ишидаги жиддий камчиликларни таъкидлаган эди. Биз пленум арафасида контроль тариқасида ушбу масалага яна қайтдик. Ўтмишдаги турғунлик руҳи ҳали мустаҳкам эканлигини қайд этиб ўтишга мажбурмиз. Студентлар аввалгидек ҳали ҳам мунозаралар йўқлигини, ўқувчининг мустақил фикрлашидан, шахсий фикр учун масъулиятни ўз зиммасига олиш заруратидан мураббийлар ҳамон чўчиётганликларини таъкидлашмоқда. Масалан, Тошкент автомобиль ва йўллар, тўқимачилик институтларида сўраб чиқилган студентларнинг 40 проценти ижтимоий фанларни ўқитишда ҳеч нарса ўзгармаганлигини айтди. Натижада экономикани қайта қуриш моҳияти, ижтимоий турмушда содир бўлаётган ўзгартиришлар тўғрисидаги асосий тасаввурларни студентларнинг 80 проценти лекция ва семинарларда эмас, балки газета ва журналлардан, радио эшиттиришлари ва телевидение кўрсатувларидан олмоқда. Бу ҳол ижтимоий фанларнинг, ўқитувчиларнинг обрў-эътиборини оширишга кўмаклашадими? Мана шу мураккаб ахборот етарли даражада чуқур, сиёсий жиҳатдан етуклик билан идрок этилмоқдами?

Бизнинг назаримизда ана шу саволлар кўпгина олий ўқув юртлари, чунончи ТошМИ, ФарМИ, чет тиллар институти ва бошқа олий мактаблар ижтимоий фанлар кафедраларини мустаҳкам ўраб турган лоқайдлик деворини ҳали ёриб ўтмаган, ёки бизнинг жамиятшунос ўқитувчиларимиз замон даъватига жавоб қайтаришга қодир эмаслар! Униси ҳам, буниси ҳам принципиал баҳо берилишини талаб этади, ҳозирча партия ташкилотлари бундан бўйин товламоқдалар. Вақт эса кутиб турмайди!

Шаҳардаги бир қанча мактаблар ўнинчи синф ўқувчилари ўртасида ўтказилган савол-жавоб шуни кўрсатадики, ўқувчилар мактабларни, спорт клублари, мактабдан ташқари муассасаларни таъминлаб туриш учун харажатларни жамият нималар ҳисобидан қоплашини, қандай харажатларни ўз зиммасига олишини билишмас экан. Мактаб ўқувчиларининг 90 проценти давлат улар учун сарфлаётган харажатлар ва имтиёзлар тўғрисида ҳеч нарсани билмайди. Бу ҳол фақат иқтисодий билимлардаги нуқсонмикан? Жамиятшунослик дарсига, деворий газетада, комсомол йиғилишида, КПСС билан Совет давлатининг социал сиёсати тўғрисидаги синф соатида суҳбат учун шуни мавзу қилиб олса бўлмайдими? Мактаблар партия ташкилотларининг секретарлари методика кабинетлари билан биргаликда бу мавзуларни ишлаб чиқишлари керак.

Ўқувчиларни мактаб хўжалигини бошқаришга жалб этиш — мактабдаги ҳар бир коммунистнинг партиявий бурчи, ҳар бир ўқитувчининг гражданлик бурчидир. Мактабларнинг моддий базасига муносабат, давлат маблағларига моҳирона, омилкорлик билан муносабатда бўлиш янгича иқтисодий тафаккурнинг яққол сабоғи бўлиб қолиши, шахсан иштирок этиш чоғида амалда мактаб соҳиби туйғусини шакллантириши лозим-ку? Бусиз мамлакат соҳибини voяга етказиб бўлмайди. Ёшларнинг район, корхоналар раҳбарлари билан, сайлаб қўйиладиган партия, комсомол ва совет органларининг аъзолари билан учрашувлари ҳам худди шунга кўмаклашиши керак. Ҳозирча эса бундай учрашувлар мактаб ва олий ўқув юрти турмушининг муҳим тарбиявий нормаси бўлиб қолиши ўрнига, камдан-кам учрайдиган ҳол бўлиб қолган.

Шаҳар партия комитети фан ва ўқув юртлари бўлими мазкур муаммоларни ўқитувчиларнинг ўзларигагина ташлаб қўймаслиги керак деб ўйлаймиз. Олий ўқув юртлари ижтимоий фанлар ўқитувчиларининг шаҳар семинари бу ишда ўқитувчи ва муаллимларга ёрдам бера олмади, шу семинарнинг ишини активлаштириш керак. Олий мактаб ижтимоий фанлар кафедралари негизида мактаблар ва техникумларнинг жамиятшунос ўқитувчилари учун сиёсий маориф шохобчасини вужудга келтириш зарур. Мактаблардаги ўқитувчиларнинг сиёсий машғулотларига олий ўқув юртлари профессорлари билан муаллимларини активроқ жалб этиш лозим. Район партия комитетлари мактаб педагогларининг ғоявий-сиёсий таълимини доимий назорат остига олишлари зарур.

Шаҳримиз аҳолисининг кўп миллатли состави — унинг ўзига хос хусусиятидир. Бу эса ўқув юртлари партия ташкилотларининг тарбиявий иши учун оширилган масъулият юклайди. Шаҳардаги бир қанча олий ўқув юртлари студентлари ўртасида ўтказилган савол-жавоб шуни кўрсатдики, уларнинг ўқув юртларида интернационал тарбия соҳасидаги иш онда-сонда ўтказилмоқда, ёки умуман бундай иш олиб борилмаяпти.

Интернационал тарбия каби муҳим ишда майда-чуйдалар йўқ ва бўлиши ҳам мумкин эмас. Айрим миллат ва элатларнинг миллий туйғулари, маданиятларининг тақдири, совет халқининг бирлиги тўғрисида гап борган экан, партия ташкилотлари эътиборни мумкин қадар кучайтиришлари лозим. Турли миллатларга мансуб ўқувчилар дастлабки йилларданоқ бир-бирлари билан кенгроқ мулоқот қилиб, СССР халқларининг тарихи ва анъаналарини яхшироқ билиб олиш имкониятига эга бўлишлари муҳимдир. Миллатлараро мулоқот маданиятини тарбиялаш ўқувчилар ҳар бир коллективи ички турмушини ташкил этишнинг ажралмас қисми бўлиб қолиши керак. Район партия комитетлари, ўқув юртларининг партия бюролари мактаб ўқувчиларининг кўпмиллатли фан ва маданият арбоблари билан учрашувлари турмушнинг камдан-кам, бир зумда ўтадиган эпизоди бўлиб қолмасдан, балки ёш қалбларни қардош халқлар маданияти хазинасидан баҳраманд этиш формасига айланиб қолишига эришишлари керак.

Айнан мактаб жажжи гражданни барча миллат болаларининг дўстлигидан СССР халқларининг қардошларча дўстлиги сари етаклаб бориши лозим. Мактаблардаги болалар шаҳримизнинг вакиллари Ноқоратупроқ зонани юксалтиришда, Сибирь ва Узоқ Шарқни ўзлаштиришда қатнашаётганликлари тўғрисида нималарни билишади? Улар ўз мактабларини битириб чиққан кишилардан кимлар зарбдор комсомол қурилишларида қандай меҳнат қилишаётганлигини, олис гарнизонларда хизматни қандай ўташаётганликларини билишадими?

Ўқувчилар кўпинча бу ҳақдаги ахборотни мактабдан эмас, балки қаердан бўлса-да, бир амаллаб олишади. Ваҳоланки энг аввало мактаб, ўқитувчи турмушнинг жонли мисоллари асосида ёш инсонни, масалан айтайлик ўзбек, арман, татар, тожик, қозоқ, рус, украин, корейсни —хуллас Тошкент аҳолисини Тошкентга нисбатангина эмас, балки севикли Ватанимизнинг ҳар қандай гўшасига нисбатан ҳам меҳр-муҳаббат ва ифтихор туйғуси руҳида тарбиялашлари керак. Кўпинча шундай бўладики, ёшлар қаердадир Амазония чангалзорларидаги қабилаларнинг этнографияси ва тарихини вакиллари билан бир партада ўтирган халқларнинг олижаноб ва хайрли анъаналарига қараганда яхшироқ билишади.

Бунда биз жамиятшуносларимизнинг қатъий сўзини ҳали сезаётганимиз йўқ. Куч-қувватини аямай ёшларимизни тарбиялаётган партия ва меҳнат ветеранларимизнинг, чинакам интернационалистларнинг бунда ёрдами бебаҳодир. Уларга жуда катта раҳмат.

Биз шундай муаммолардан бирини, яъни тил масаласини конкрет равишда ҳал этишимиз лозим. КПСС Марказий Комитетининг 1988 йил февраль Пленумида яна бир бор аниқ-равшан қўллаб-қувватланган миллий-рус икки тиллиги концепцияси партияда чуқур англаниб, уни барча меҳнаткашлар якдиллик билан қўллаб-қувватладилар.

Ўзбек-рус икки тиллиги доирасида рус ва ўзбек тилларининг ўзаро муносабатларини халқларни тараққий эттиришнинг, халқлар умумий маданияти ва дўстлигини ривожлантиришнинг зарур омили деб билиш керак. Шу тилларнинг ҳар бири муҳим ўрин тутади. Ўқувчиларнинг ҳар қандай тилни билишларини тадбирлар миқдори эмас, балки ўқитувчилар ва муаллимларнинг жонли амалий фаолияти ҳал қилувчи даражада белгилаб беришига аминман. Олий ўқув юртларида — ТошДУ, ТошПИ, ТИИИМСХда бу муаммони ҳал этишга тўғри ёндошдилар, шу олий мактабларда махсус кўрсатмаларни кутиб турмай, қуйи курс студентлари билан рус тилида интенсив машғулотларни ташкил этишга киришдилар.

Шуни таъкидламоқчиманки, туб миллатдан бошқа миллатларга муносиб шахсларнинг ўзбек тилини ўрганишида ҳам жиддий муаммолар мавжуд. Рус тилида ўқитиладиган мактабларда шуғулланувчи ўқувчиларнинг ўзлари берган баҳоларга қараб ҳукм чиқариладиган бўлса, уларнинг 43 проценти ўзбек тилини у ёки бу даражада эгаллаб олган. Шу билан бирга контроль саволлар уларнинг ўзбек тилини батамом билмасликларини кўрсатди, ҳолбуки улар етти йил мобайнида шу дарсдан ижобий баҳолар олиб келишган. Тилларни ўрганишга соатлар оқилона тақсимланмаганлиги ҳам шундай аҳволга олиб келган. Чунончи, ўзбек тилидаги мактабларда рус тилини ўқитишга рус тилидаги мактабларда ўзбек тилини ўқитишга қараганда соатлар уч баравар кўп ажратилади. Бу аҳволни тез ва қатъиян тузатиш керак.

Айни бизнинг кўпмиллатли шаҳримиз шароитида икки тиллик доирасидан чиқиш йўлларини излаш, шаҳримизда яшаётган мамлакатимиз бошқа халқларининг катта-катта групалари ўз она тилини ўрганиш имкониятига эга бўлиши тўғрисидаги масалаларни ўйлаб кўриш керак.

Юксак даражадаги маънавий маданиятсиз чинакам интернационализмни тасаввур қилиб бўлмайди. Қўшиқ ва рақслар, адабиёт ва рассомчилик, амалий санъат халқ маданиятининг ўчмас муҳрини ўзида мужассамлаштиради. Баъзида халқ фольклор коллективлари тўгаракларининг рўйхати жуда оз. 70 дан зиёд миллатнинг намояндалари яшаб турган шаҳримизда фольклор тўгаракларини бармоқ билан санаб чиқиш мумкин. Бу нормал ҳолми, ахир? Ҳамма бало вокал-чолғу ансамбллари тузилиб ёшлар тез оҳанглар остида рақсга тушаётганларида эмас. Одамни бошқа нарса ташвишга солмоқда. Электр музика асбобларининг шовқин-суронида турли миллатларнинг асрлар бўйи авайлаб келинган халқ санъати йўқолиб кетмоқда.

Шаҳар маданият бошқармаси, халқ маорифи бош бошқармаси халқ ҳаваскорлик бадиий ижодиётини ривожлантиришдаги бундай бир ёқламаликни қандай бартараф этиш ва аҳволни мактаб курсисидан кузата бошлаш зарурлиги тўғрисида ўйлаб кўриши керак, шаҳар партия комитетининг тегишли бўлимлари эса бу ишни мувофиқлаштиришлари лозим. Эстетик тарбия умуман янада кенгроқ кўламда қамраб олиниши керак. Бундай тарбия дидни шакллантириш орқали ёшларнинг маънавий фазилатларини камол топтиришда катта роль ўйнайди. Болалар ва студентлар бу соҳада ижодий союзларнинг, ёзувчиларимиз, композиторларимиз, рассомларимиз, актёрларимизнинг ёрдамини кутмоқдалар. Шаҳарда болаларни эстетик руҳда тарбиялаш соҳасида гарчи катта бўлмаса ҳам тажриба борлиги туфайли бу борада кўп нарсага эришиш мумкин.

Рассом Фрумгард кўп йиллардан буён болаларни ранглар оламига муваффақиятли етакламоқда. У юзлаб ўғил ва қиз болалар олдида тасвирий санъат ҳамда расмлар сеҳрли дунёси эшигини очди. Уларнинг ҳаммаси ҳам рассом бўлавермайди, албатта, аммо таассурот бутун умрга қолади. Ҳам катталар, ҳам болалар шуғулланаётган студияни очиб, «Ёш гвардия» театри ибратли ишга қўл урди.

Бугунги кунда ўқувчиларнигина эмас, ўқитувчиларни ҳам, ота-оналарни ҳам эстетик тарбиялаш ниҳоят даражада муҳим, В. И. Ленин сўзлари билан айтганда, маданиятни улкан даражада юксалтириш лозим, бусиз олисга кетиб бўлмайди. Ленининг ушбу наказн барча ижодий союзларнинг аъзолари учун, мамлакатимизнинг истиқболи, қайта қуришнинг келажаги ташвишлантираётган барча зиёлилар учун фаолият омили бўлиши керак.

Социалистик, пролетар интернационализми, совет гражданларининг юксак маънавийлиги ватанпарварлик билан диалектик бирликни ташкил этади. Совет ватанпарварлиги туйғусини бутун Ватанимиз тақдири учун гражданлик масъулияти туйғусидан ажратиб бўлмайди, шунинг учун бугунги кунда ҳам совет ёшларининг ватанпарварлигини ўз Ватанини ҳимоя қилишга тайёргарликсиз тасаввур этиб бўлмайди.

Ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялаш борасида бизда кўпгина ишлар қилинаяпти. Ана шу ишни ижобий томонга олға суришда Афғонистоннинг машаққатли йўлларини босиб ўтганлар ёрдам беришди. Ўтган йили маҳаллий миллатга мансуб 141 ўспирин ҳарбий касбни танлади, яна 191 ўспирин ҳарбий ихтисосликдаги интернатларга ўқишга кирди. Бу уч йил аввалгидан бир неча баравар кўп.

Аммо икки миллионли аҳолиси бўлган шаҳар учун бу кўп эмас. Бошланғич ҳарбий тайёргарликнинг аҳволини ҳам синчиклаб ўрганиш лозим. Бу соҳада кадрлар сурункали етишмайди. Ҳарбий таълим раҳбарларидан учдан бир қисмининг ёши 60 дан ошган, учдан икки қисмигина мажбурий ҳарбий хизматни ўтаган. Махсус жиҳозланган синфлар ниҳоят даражада оз. Бу борада комсомол, коммунистлар, ҳарбий комиссариатлар, запасдаги жангчилар шаҳар Советн фаолияти учун кенг имкониятлар мавжуд.

Ёшларнинг жисмоний чиниқтирилиши ҳарбий тайёргарликнинг таркибий қисми, шахснинг гармоник ривожланиши зарур шартидир. Ваҳоланки, бу соҳадаги ишлар кўнгилдагидек эмас. Бир томондан, шаҳарда муайян спорт базалари бўлгани ҳолда жисмоний тайёргарлик савиясига қандайдир менсимаслик билан қаралмоқда. Иккинчи томондан, аксарият турар жой массивларимизда спорт майдончалари йўқ. Борлари ҳам лойиҳачиларнинг хаёлий парвози ёки қурувчилар ноқобиллигига кинояни эслатади. Бу ердаги бор иншоотлар қўзиқорин шаклидаги соябон, тепалик ва нарвондан иборат холос. Яқинда биз бўлган Калинин массивида шуларни ҳам излаб тополмайсан. Бунинг ўрнида дабдабали, аҳолининг кучи билан қурилган ва тўйлар учун мўлжалланган айвонлар бор. Биз айвонларга қарши эмасмиз. Қўни-қўшнилар қувончларини ҳам, ғам-ташвишларини ҳам баҳам кўришлари яхши, бу уларни жипслаштиради. Аммо яхшигина миллий «ҳашар» одати болаларга чанг босган, ташландиқ ерларда эмас, хаёлга эрк бериб, пухта ва шинам ясалган спорт майдончаларида яйрашларига ёрдам беришини ҳам истар эдик. Буни депутатларимиз, комсомол активлари, корхоналарнинг директорлари ва ижроия комитетларининг раҳбарлари шаҳар партия комитети бюросининг партиявий топшириғи сифатида ёзиб қўйишсин.

Қайта қуриш учун кураш ўтмиш сарқитлари билан булғанмаган тиниқ тафаккурни тақозо этади. Болаларни ёшликдан дин оғусидан муҳофаза этиш, атеистик дунёқарашни шакллантириш муҳим аҳамиятга эга. Аммо диний «никоҳ»дан ўтаётган, черковда никоҳларини қайд этиш камаймаяпти. Турли диний байрамларда масжид ва ибодатхоналарга кўпгина ёшлар келиб турибди. Бу бизнинг атеистик тарбия масалаларига юзаки ёндошишимизнинг оқибатидир. Комсомол ташкилотларининг қатъий таъсири ҳам сезилмаяпти.

Мактабни қайта қуриш, ўсиб келаётган авлодни тарбиялашда шаҳар оммавий ахборот воситалари, айниқса радио ва телевидение етарли ёрдам беришмаяпти, ана шу муҳим ишда киноҳужжатчилар қониқарсиз иштирок этишмоқда. Айтайлик, икки ҳафтада бир марта «Тошкент оқшоми» ва «Вечерний Ташкент» газеталарида маориф, тажриба алмашиш муаммоларига бағишланган махсус саҳифа ёки илова чиқиб турса чакки бўлмас эди.

Педагогик коллективларнинг халқ маорифини қайта қуришга муносабати кўп жиҳатдан мактаб, ҳунар-техника билим юрти, олий ўқув юрти ва техникум партия ташкилотлари эгаллаган нуқтаи назарга, уларнинг ўқув юртларида ташкилий ишларни, кадрлар билан ишлашни қай даражада ва қай савияда таъминлай олиш маҳоратларига боғлиқдир.

Бюро ва партия комитетларининг қайта қуришга раҳбарлик юзасидан ҳисоботлари муҳокама қилинган яқинда бўлиб ўтган йиғилишлар, ҳозирги кунда партия ташкилотларида ўтаётган КПСС Марказий Комитетининг февраль (1988 йил) Пленуми якунларининг муҳокамаси таълим-тарбия жараёнини такомиллаштиришнинг етилган муаммоларини ҳал этиш йўлларини изланиш, ижодий ёндошиш етишмаётганлигидан далолат беради. Политехника, театр ва рассомчилик институти, маданий оқартув техникуми, аксарият мактаблар, ҳунар-техника билим юртларининг партия ташкилотларига ҳужумкорлик, ўз зиммасига сиёсий етакчилик ролини ола билиш малакаси етишмаяпти.

Ўқитувчилар, педагоглар составн фаолиятига баҳо беришга янада талабчанроқ ёндошиш, уларнинг ҳар биридан иши сифати учун талабчанликни кучайтириш лозим. Айниқса, халқ маорифи ходимларининг аттестациясига муносабатни қайта кўриб чиқиш керак. Ўзингиз ўйланг, ўтган йили 45 минг педагог аттестациядан ўтган бўлса, шулардан 82 нафаригагина эътирозлар билдириб, ўз фаолиятини такомиллаштириш тавсия этилган, бирортаси ҳам эгаллаб турган лавозимига муносиб эмас, деб топилгани йўқ. Ваҳоланки, ишнинг мавжуд аҳволи ўзгача аҳволдан далолат беради, бу ҳақда ошкора гапириш лозим.

Олий ва ўрта мактабни қайта қуришда педагог коллективлар ҳаётида демократия ва ошкораликни ривожлантириш асосий бўғин бўлиши лозим.

Бу борада дастлабки амалий қадамлар қўйилди. Сўнгги йилда олий ўқув юртларининг беш ректори, икки техникум директори, 13 мактаб раҳбари демократик йўл билан сайланди. Аммо барча район партия комитетлари ҳам педагоглар коллективларида демократия, ошкоралик жараёнларини фаол ривожлантираётганлари йўқ. Сўнгги вақтда ўқув юртлари раҳбарларининг талайгина қисми янгиланганлигига қарамай, Ҳамза, Чилонзор районларида бирорта ҳам мактаб директори, ҳунар-техника билим юртининг директори бир неча номзодлар ичидан сайлангани йўқ.

Умуман шаҳар бўйича директор кадрларнинг 15 проценти янгиланди, янги сайланганларнинг аксарияти биринчи бор раҳбарлик лавозимини эгалладилар. Ёш кадрлар янгиликни тезроқ ҳис этадилар, ёндошувларда, ижодий изланишларда кўпроқ мавжуд стандартлардан чекинадилар. Аммо раҳбарнинг катта қўнимсизлиги айрим ўқув юртларининг фаолиятига салбий таъсир этаётганлигини ҳам айтиб ўтиш лозим. Мисол учун кўзи ожиз болалар мактаб-интернати педагог ва ўқитувчилар коллективининг иш самарадорлиги тўғрисида гапириб бўладими? Бу ерда директор ҳар йили ўзгаради, коллективда носоғлом ахлоқий-психологик муҳит вужудга келган. Ўқитувчилар майда даъволар, таъналар билан бўлиб, асосий нарсани — кўзи ожиз болалар тақдирини, уларнинг яшаши ва ўқиши учун нормал шароитлар яратишни унутиб қўйишган. Ҳозир интернатда раҳбар лавозими яна бўш, яна номзод танлаш масаласи кўндаланг турибди.

Район партия комитетларига, ўқув юртларининг бошланғич партия ташкилотларига раҳбарларни синов ва хатоликлар усули билан танлашдек салбий тажрибага барҳам бериш, кадрларнинг пухта резервларини яратишга чинакам киришиш пайти етди, мазкур кадрлар резерви мунтазам текшириб турилиши, амалий ишда синалиши лозим.

Муносиб резервнинг йўқлиги сабабли кўп вақтдан бери қатор ўрта мактаблар, ҳунар-техника билим юртлари ва институтларнинг раҳбарлик лавозимлари бўш турибди. Ҳамма жойда ва ҳамма ерда кадрларни фақат КПСС аъзолари сафидан излаш одатига ҳамон барҳам берилгани йўқ. Бу кадрлар потенциалини муайян даражада қашшоқлаштиради, айрим кишиларни юқори лавозимни кўзлаб партия сафига ўтишга ундайди. КПСС XXVII съезди, Марказий Комитетнинг январь Пленуми раҳбарлик лавозимларига ташаббускор, софдил, ҳалол кишиларни партиясизлар орасидан раҳбарликка янада фаол кўтариш лозимлигини таъкидладилар. Ана шу йўлни оғишмай, қатъият билан ҳаётга жорий этиш лозим. Бошқа республикалар билан кадрларни алмашишга дадилроқ киришиш, марказдан кучли ходимларни ишга таклиф этиш лозим — бундан биз ютамиз, холос.

Мактаб ислоҳотини амалга оширишда, энг аввало, партия аъзолари масъулиятни кўпроқ ўз зиммаларига олишлари, ташаббускорлик кўрсатишлари, ижодий меҳнат қилишлари, қатъият билан ҳаракат қилишлари лозим. Ўқув муассасалари партия ташкилотларида ўтаётган коммунистлар аттестацияси ҳам ана шу мақсадга қаратилган. Октябрь районидаги мактабларда аттестациядан ўтган ҳар саккиз коммунистдан бирининг фаолияти олдинга қўйилаётган талабларга жавоб бермайди, деб топилган.

Жами шаҳар бўйича маориф ходимларидан 154 КПСС аъзоси, шу жумладан 21 раҳбар шартли равишда аттестация қилинган ёки аттестациядан ўтмаган. Талаблар жиддий, аммо адолатли. Биз ишни шундай давом эттиришимиз лозим, КПСС Марказий Комитетининг 1987 йил январь Пленумидаёқ биз партия, жамият, халқ манфаатлари ҳисобидан юмшоқ кўнгиллик қилмаслигимиз лозим ва бундай қилолмаймиз. Партия, халқ манфаатлари биринчи ўринда туради — бизнинг бузилмас қонунимиз ана шундай. Кадрлар тўғрисида чинакам ғамхўрлик, юмшоқ кўнгиллик, «ҳамма нарсани кечириб юбориш» кайфияти билан ҳеч қандай умумийликка эга эмас, деб таъкидланганди.

Айтиш керак, ўқувчи ва студентлар ўртасидаги тарбиявий ишларда биз олий ўқув юрти ва мактаб комсомоли, пионерлар ташкилоти каби резервлардан суст фойдаланаяпмиз. Комсомол ва пионерларнинг ташаббуси билан туғилган кўпгина қизиқарли ишлар расмийлаштирилиб, бюрократик рамкаларга киритилган.

Биз шаҳар олий ўқув юртлари ва техникумлари ёзги студентлар отрядлари ишидаги аҳволни ўрганиб чиқдик. Нималар маълум бўлди? Республикамиздан ташқарига — Тюмень, Ноқоратупроқ зона, Хабаровск ва Олтой ўлкаларига ишлагани борган отрядларнинг аксарияти тўлиқсиз илк ой мобайнида жон бошига 200—300 сўм ва ундан кўп пул ишлаганлар. Тошкент қурилиш майдонларида ишлаган отрядларга эса ишлаб топган пуллари базўр овқатларини қоплашга етди. «Главташкентстрой» ёзда болаларни таклиф қилишга таклиф қилди-ю, уларни иш кўлами билан таъминламади. Натижада соппа-соғ 20—23 ёшлардаги йигитлар бетон қориш, сувоқчилик қилиш, ғишт териш ўрнига қурилиш территориясини чиқиндилардан тозалаш билан шуғулландилар. Яна бир гап. Нега энди фақат қурилиш отрядлари бўлиши керак? Ахир студентларнинг медицина, маданий ва бошқа отрядлари ҳам зарур-ку? Бундан ҳамма, шаҳар комсомол комитети ҳам хулоса чиқариб олиши лозим.

Район партия комитетлари ўқув муассасалари бошланғич партия ташкилотлари билан ишлашга ўз ёндошувларини қайта кўриб чиқишлари, уларга кўпроқ амалий ёрдам беришлари, вазиятни ипидан-игнасигача билишлари, коллективдаги ахлоқий-психологик муҳитдаги ўзгаришларга ўз вақтида муносабатларини билдиришлари, новаторларни, мактабни қайта қуриш «прораблари»ни ўз вақтида ва дадил қўллаб-қувватлашлари лозим. КПСС Марказий Комитети Пленумида шаҳар ва район бўғинидаги раҳбарлар бирор оммавий тадбирни тайёрлаш, шанбалик ўтказиш, қишлоқ хўжалиги ишларини бажаришга йўл олиш пайтидагина мактаб, техникум, олий ўқув юртларини эслашади, деб адолатли равишда танқид қилинди.

Шаҳар ўқитувчилари билан яқинда бўлган учрашув вақтида биз партия комитетларимиз, ижроия комитетларимиз мактаб билан алоқани унутиб қўйганликларига ишонч ҳосил қилдик. Ўқитувчилар қанчадан-қанча етилган, ҳал этиш мушкул бўлмаган, шу билан бирга ҳаётий зарур бўлган масалаларни кўтардилар, Буларнинг ҳаммаси ҳақида улар чин қалбдан, жон куйдириб гапирдилар. Биргина ўқув муассасалари ва мактабгача болалар муассасаларида овқатланиш масаласини олайлик. Бу ҳақда батафсил гапириб ўтирмайман, бу борада кўнгилсизликлар жуда кўп ва яқинда биз ана шу масалани шаҳар партия комитети бюросида махсус муҳокама қиламиз. Ёки Студентлар шаҳарчасига қатновчи транспорт, студентларга маиший ва савдо хизмати кўрсатиш масалаларини олайлик. Аммо нима учун шу масалаларнинг ҳаммасини бюрогача етказиш керак? Болалар ҳақида ҳамма чинакам ғамхўрлик қилиши, муаммоларни эслатилишини кутмай ҳал этиши лозим.

Шаҳар партия ташкилотининг сайланма органлари аъзолари бизнинг партия, совет, хўжалик раҳбарларининг ўқув муассасалари ходимлари билан учрашувлар ўтказиб турилишини қоидага айлантириш, уларда вужудга келадиган муаммоларни албатта ҳал этиш тўғрисидаги таклифимизни қўллаб-қувватлашади деб ўйлайман.

Мактаб ислоҳотини жорий этиш ишларини бошлаганимизга кўп вақт бўлди, уларнинг айримлари рўёбга чиқди, айримларини ҳаёт рад этди. Аслини олганда буларнинг ҳаммаси маориф системасини қайта қуришга шунчаки уринишлар эди, холос, улар расман, вақти-вақти билан олиб борилардн. Бундан жиддий хулоса чиқариш лозим. Агар бу сафар ҳам биз ана шу оғир маховикни — маорифни ўрнидан жилдиролмасак, уни ишга туширолмасак, давлат аҳамиятига эга ишни барбод этамиз.

Бутун партиямиз, унинг барча ташкилотлари ҳозир Бутуниттифоқ XIX партия конференциясига тайёргарлик кўришяпти. Ана шу тиғиз ва самарали фаолият жараёнида коммунистларнинг фаоллиги, уларнинг омма билан сиёсий ва ташкилий ишларни қайта қуришнинг янги босқичи вазифалари билан мувофиқлаштиришга ўсиб бораётган қатъияти тобора яққолроқ намоён бўлмоқда.

Маориф ва тарбия ишини тубдан яхшилаш вазифасини ўртага қўйиб, партия уни жамиятни революцион янгилашнинг олдинги планига кўтарди. Биз ёшларнинг касб тайёргарлигига ва партиявий чиниқишига тобора юксак талаблар қўяр эканмиз, аслида, социалистик Ватанимиз эстафетасини уларнинг қўлига топшириш учун курашаяпмиз.

Шаҳар партия комитетининг бугунги пленумидаги қизғин, ошкора суҳбат бизга Тошкентда халқ маорифини ривожлантириш программасини ишлаб чиқишда, қайта қуришимизнинг ана шу муҳим соҳасига партиявий таъсирнинг асосий йўналишларини аниқлаб олишда ёрдам беради, деб ишонамиз. Олдимизда катта ишлар турибди, ўртоқлар. КПСС Марказий Комитетининг 1988 йил февраль Пленуми қарорлари амалий ишларни, амалий ҳаракатларни талаб қилади.

(Охири 4-бетда).

«КПСС Марказий Комитетининг 1988 йил февраль Пленуми қарорлари асосида шаҳар партия ташкилотининг халқ маорифини қайта қуриш соҳасидаги вазифалари тўғрисида» Ўзбекистон Компартияси Тошкент шаҳар комитетининг доклади юзасидан музокаралар

(Охири. Боши 1, 2, 3-бетларда).

Куйбишев районидаги 225-мактаб директори **Т. И. Пасюгина** педагогик коллективларни қандай муаммолар тўлқинлантираётгани ҳақида сўзлади.

— Халқ маорифини қайта қуриш бўйича катта ва мураккаб вазифалар турибди. Уларни тезроқ ҳал этиш зарур. Аммо эртанги кунни унутмаган ҳолда бугуннинг ўзидаёқ қилиниши мумкин бўлган барча ишларни амалга ошириш керак.

Мактабда эртадан кечгача машғулотлар олиб борилади. Бизнинг районимизда деярли барча мактабларда болалар икки сменада ўқишади. Педагоглар иши жуда тиғиз. Натижада билим ва тарбиявий ишлар сифатига ҳалал етяпти. Бу аҳволдан чиқишнинг иложи бор. Эҳтимол, агар бўлажак мактаблар лойиҳаси билан таққослаганимизда бу жуда муваффақиятли бўлмас, бироқ шу нарса аниқ кўриниб турибдики, қад кўтарган янги мактаблар билан бир қаторда, ана шу мактаблар ёнида қўшимча бинолар қуриш керак. Улардан устахона, ёрдамчи хоналар, синфдан ташқари иш олиб бориш хоналари сифатида фойдаланиш лозим.

Оталиқ ва база корхоналари мактабларга катта эътибор беришлари керак. Масалани марказлашган усулда ҳал этиш ва «База корхонаси тўғрисидаги Низом»ни қонунга айлантириш, бунда мактаб ҳуқуқлари билан ва корхона вазифаларини аниқ ажратиш зарур. Акс ҳолда мактаб аввалгисича қолаверади, ҳозирги ҳолатини кираверишдаги йўлакда қўлини узатиб турганга ўхшатиш мумкин.

Шуниси ҳам ташвишга солаяптики, ўрта ва олий мактабларни қайта қуришда баъзан... ўқитувчиларнинг ўзлари ғов бўлишяпти, улар янгичасига ишлашни истамаётирлар, ўзларининг сусткашликларини ва давр руҳида фикрлай олмасликларини оқлаш учун баҳоналар излашяпти. Бу борада ўқитувчи кадрлар тайёрлашни қайта қуришсиз ишни яхшилаб бўлмайди.

Конкрет айтадиган бўлсак, педагогик синфлар зарур. Шулардан бирини биз ўз мактабимизда ташкил этишни таклиф этамиз. Ҳозирдаёқ педагогика олий ўқув юртларининг студентлари учун мактаблардаги узлуксиз практикани ҳаётга тадбиқ этиш лозим. Новатор педагоглар тажрибасини қатъият билан кенг суръатда пропаганда қилиш керак. Бундай кишилар Тошкентда ҳам бор.

Халқ маорифида демократик бошқарувнинг ҳозирги концепцияси зарурлиги ҳақида ҳам сўз юритмай бўлмайди. Шунинг учун мактаб советини ташкил этиш, бошқарувнинг консерватив методларидан демократик методларига ўтиш ўз вақтида қўйилган масаладир. Педагогик коллективларнинг, партия, касаба союз, комсомол ва ўқувчилар ташкилотларининг, база корхоналарининг вакиллари, шунингдек ота-оналар ҳам кириши мумкин бўлган бундай совет ихтиёрига ўқув-тарбия жараёнига ва молия-хўжалик фаолиятига оид масалаларни кўриб чиқиш ва ҳал этиш учун барча ҳуқуқларни бериши керак.

— Яқинда бўлиб ўтган район партия комитетининг пленуми олий ва ўрта мактабларни қайта қуриш бўйича олдимизда турган вазифаларни ҳал этиш бўйича амалий тадбирларни ишлаб чиқди, — деб таъкидлади Ҳамза район партия комитетининг биринчи секретари **Ф. Н. Нажмитдинов**, — айни пайтда у айрим ўқитувчилар, раҳбарлар фаолиятидаги кўпгина камчиликлар ва салбий ҳолатларни ҳам очиб ташлади. Бир қатор мактаб ва интернатлар коллективлари фаолиятидаги бундай ҳолат, айниқса, кишини ташвишга солади.

Таҳлил шуни кўрсатдики, мактаб-интернатларни республика ихтиёридан олиб район халқ маорифи системаси ихтиёрига бериш кутилмаганда бўлдики, улар билан ишлашга тайёр эмаслигини кўрсатди. Бу эса ана шу коллективлардан шикоят ва аризалар келишига сабаб бўлмоқда. Чунки район халқ маорифи бўлими ўз зиммасига тушган бу муаммолар юкини «кўтаришга» ожизлик қилаяпти, айниқса кадрлар, моддий-техника таъминоти билан боғлиқ муаммолар масаласида.

Ҳозир мактаб-интернатлардаги маънавий-психологик иқлимни соғломлаштириш учун чора-тадбирлар кўриляпти. Бу қийин кечаётган соҳаларга тажрибали, малакали педагоглар юборилди. Бу масалада биз шаҳар партия комитетининг фан ва ўқув юртлари бўлими томонидан кўпроқ ёрдам кўрсатилишини истардик, унинг ходимлари фақат бизнинг фаолиятимизни текширувчиларгина бўлиб қолишмасин.

Бошқа муаммолар тўғрисида гапириб нотиқ шуни таъкидладики, ўқув юртларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш, турар жой микрорайонларини комплекс қуришга қатъий риоя этиш даркор.

Район халқ маорифи бўлими қошида партия комитети ташкил этиш тўғрисида конкрет таклиф киритилди, бу комитетга бошланғич партия ташкилоти ҳуқуқига эга бўлган мактабларнинг барча цех партия ташкилотлари кириши мумкин. Бундай таклифлар илгари ҳам бўлган эди. Аммо шаҳар партия комитетининг ташкилий бўлими ишни охиригача олиб бормади. Ҳолбуки, бундай эксперимент қизиқарли бўлиши мумкин.

Тошкент политехника институтининг иши Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг Бюросида кескин, аммо ҳаққоний танқид қилинганлигини, бунда КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг «Олий мактабни қайта қуришнинг Асосий йўналишлари» тўғрисидаги қарорини бажариш юзасидан институт партия комитетининг ҳисоботи тингланганлигини ва шаҳар партия комитетининг пленумида ҳам институт фаолияти ҳаққоний танқид қилинганлигини таъкидлаб, ТошПИ партия комитетининг секретари **А. А. Анцупов** шундай деди:

— Ҳақиқатан бизда ўқув жараёнини ташкил этиш ва планлаштиришда, илмий-тадқиқотларни йўлга қўйишда кўпгина нуқсонлар ва фойдаланилмаётган имкониятлар бор. Биз кўпчилик коммунистларнинг қайта қуришнинг боришига таъсир кўрсатишдаги етакчилик ролини таъминлашга ҳали эриша олганимиз йўқ. Бироқ, афсуски, ҳамма нарса институтгагина боғлиқ эмас.

Шундай бир мисол келтирмоқчиман: ўқув жараёнининг ишлаб чиқариш ва фан билан интеграциясини ривожлантиришни олиб кўрайлик. Бугунги кунда бир қатор йирик саноат корхоналари ва ташкилотларида, иккита академия институтида кафедранинг 42 та филиали ташкил этилган. Янги ўқув йилининг бошланишига қадар уларнинг сонини 50 тага етказиш мўлжалланяпти. 4 та ўқув-илмий-ишлаб чиқариш бирлашмаси ва битта иккиламчи энергетика ресурсларидан фойдаланиш бўйича инженерлик маркази ташкил этилган. 22 та ихтисос бўйича таълимнинг якунловчи босқичида бир йиллик ишлаб чиқариш практикаси ташкил этилган, янги ўқув йилидан бошлаб 35 ихтисос бўйича студентлар таълимнинг ана шу муҳим шаклига жалб этиладилар.

Буларнинг ҳаммаси студентларни ишлаб чиқаришнинг реал шароитларига яқинлаштириш, таълим жараёнининг ўзидаёқ практикани эгаллаш имконини берди. Мутахассисларни мақсадли тайёрлашга қаратилган шартномалар ҳам тузилди.

Бироқ интеграция жараёнини асосан институт ва унинг кафедраларигина қизиқтиряпти, холос. Кўпчилик корхона ва ташкилотларнинг раҳбарлари бу масалаларни орқага суришга уринишяпти. Бундан ташқари «Ташсельмаш», «Узбексельмаш», «СССР 50 йиллиги номидаги Тошкент трактор заводи» ишлаб чиқариш бирлашмалари ва «Мотор» заводи сингари корхоналар мутахассисларни мақсадли тайёрлаш бўйича шартнома тузишни хоҳламаётирлар, балки таълимнинг кечки, сиртқи системаси орқали инженер-кадрлар тайёрлашни афзал кўрмоқдалар. Ўйлаймизки, истиқболга мўлжалланган энг муҳим масалани ҳал этишда жиддий хатога йўл қўйилмоқда.

А. А. Анцупов абитуриентларнинг кўпчилиги умумтаълим савияси пастлиги ва олий ўқув юртларининг мактабларга ёрдами ўртасидаги алоқани таҳлил этиб, ТошПИ ўтган йилнинг 1 сентябридан тематикани чуқур ўрганиш бўйича оталиқ ишлари олиб бораётганлигини айтди. Бу ишни физика ва химия соҳаларида ҳам кенгайтириш кўзда тутилмоқда. Ўрта мактабларни ислоҳ қилишни амалга оширишда умуман шаҳар бўйича олий ўқув юртларининг иштирок этишини кенгайтириш ва қулай шаклларни ишлаб чиқиш, ҳозирдаёқ тўпланган тажрибани бир системага солиш ва умумлаштириш мақсадида бу масала Тошкент олий ўқув юртлари партия комитетлари секретарлари советининг яқин орада ўтказиладиган йиғилишларидан бирида кўриб чиқилади.

— Биз қандай доклад тингламайлик, ким сўзга чиқмасин, ҳамма жойда инсон роли, инсон омили алоҳида тилга олинмоқда, — деди 1-темир-бетон буюмлари заводи кранчиси **Н. П. Туския.** — Аммо биз гапираверамиз, гапиравераамиз, ахир нимадир қилиш ҳам керак-ку! Сир эмас, баъзи ҳолларни истисно қилганда қандай ёшлар корхонага ишга келишяпти? Тўғри, унчалик ёмон ишлашмайди, планларни ҳам бажаришади. Бироқ, буларнинг ҳаммасини эҳтироссиз, ғайрат-шижоатсиз қилишади. Чамаси, мактабда шахсни тарбиялаш ҳали етарли эмас. Фақат билим беришади. Актив ҳаётий позицияни шакллантириш ҳам зарур. Ахир, болаларни ёшлигидан шакллантириш керак-да. Тўғри, тарбия жараёнида педагог бош ролни ўйнайди. Аммо у қанчалик гениал одам бўлмасин, ота-оналар ёрдамисиз бирон натижага эришиш қийин. Қулай шароитда тарбиялаш осонроқ бўлади.

Бизга қандай ёш мутахассислар келаётганлиги тўғрисида икки оғиз сўз. Йигирма етти йилдан бери меҳнат қиламан. Бошлиқларнинг ҳам, мастерларнинг ҳам кўпини кўрдим. Мастер ишлаб чиқаришда асосий роль ўйнайди. Ишни қандай ташкил этиш бўйича беш йил ўқиб келган битирувчи бизга келганда эса унинг барча ишлари қоғозларни тўлдиришдангина иборат бўлиб қолади. Бу ҳам тарбия оқибати. Агар одам ҳақиқатан ҳам меҳнатсевар бўлса, ўрганаётган ишига қизиқса, ана шундагина у яхши мутахассис бўлиши мумкин. Шунинг учун назаримда шундай бир нақлни эслатиб ўтиш ўринли бўларди: «Агар ўз олдингга бир йиллик мақсадни қўйган бўлсанг тариқ эк, агар ўнлаб йилга мўлжалланган бўлса дарахт ўтқаз, асрларга мўлжалланган бўлса, инсонни тарбияла».

Район ўрта ва олий мактабларини қайта қуришга тааллуқли энг муҳим муаммолар тўғрисида тўхталиб, Фрунзе район Совети ижроия комитетининг раиси **Ш. Х. Низомов** шундай деди:

— Район ўқув юртларидаги мавжуд аҳвол ҳозирги талабларга жавоб бермайди. Бугунги кунда райондаги мактабларда 3000 дан зиёд ўқувчи ўрни ва мактабгача болалар муассасаларида 2,5 мингга яқин ўринлар етишмайди. Ҳунар-техника билим юртлари, техникумлар, районда жойлашган олий ўқув юртларида ҳам жиддий муаммолар бор.

Янги қурилишлар жиддий муаммо бўлиб турибди. Ундан ҳам жиддийроғи — мавжуд базалардан самарали фойдаланиш ва уни тежаб-тергаб ишлатиш муаммосидир. Агар «Ташремстрой» тресги салкам икки йилдан буён 320 ўринли 323-болалар боғчасини ремонт қилаётган бўлса, буни нормал ҳол деб бўладими? Бошқа бир мисол. Фақат ўтган йилнинг ўзида 89-мактаб капитал ремонт қилинди. Бугун эса уни янгитдан ремонт қилиш лозим. Қанчадан-қанча маблағ ҳавога совурилди. Ҳа, бу болаларга ҳам хўжасизликдан жуда яхши дарс! Афсуски, бундай мисоллар биргина эмас.

Моддий-техника базасининг роли қанчалик катта бўлмасин, асосий фигура ўқитувчидир. Шу нарсага ишониш қийинки, республикадаги йирик Тошкент педагогика институти жойлашган районимиздаги мактабларда 24 ўқитувчи етишмайди, бошланғич синф ўқитувчиларининг 40 проценти эса ўз ихтисоси бўйича эмас. Бу ажабланарли ҳолни оддий қилиб шундай тушунтириш мумкин: кадрлар тайёрлаш чоғида Тошкент шаҳридан бошқа республиканинг барча областлари ҳисобга олинганов. Бу ерда рус мактабида ўзбек тили ўқитувчиларининг факультетини ташкил этиш вақти келди. Биз партиямиз олдимизга қўйган вазифани — иттифоқдош республикаларда икки тилни ривожлантириш вазифасини бусиз ҳал этишимиз қийин. Айни пайтда рус тилини ўрганиш муаммоси кескин бўлиб турибди. Узоқ йиллар мобайнида ўрганишнинг интенсив методикасини ишлаб чиққан, рус тилини ўрганиш вақтини салкам икки марта қисқартирган педагогика институти рус тили кафедрасининг ўқитувчилари ана шу проблема устида ишламоқдалар. Бироқ нашриёт фаолияти ҳуқуқига эга бўлган бу институт нусха кўпайтириш техникасига эга эмас, турган гапки, методик қўлланмаларни нашр этиш имкониятига ҳам эга эмас.

Ш. Х. Низомов Тошкент давлат педагогика институтининг мутахассислар тайёрлаш планига тузатишлар киритиш юзасидан конкрет таклиф киритди. Тошкент шаҳар Совети ижроия комитети қошидаги умумий овқатланиш Бош бошқармаси составида ўқув юртларидаги ошхоналарга раҳбарлик бўйича ихтисослашган трест ташкил этиш зарур, ўқитувчиларни турар жойлар билан таъминлаш масаласини яхшилашни кўриб чиқиш керак.

Октябрь районидаги 41-мактаб ўқитувчиси **З. Мавлонова** педагогларнинг иш шароитлари тўғрисида гапирди.

— Райондаги 34 та мактабдан тўрттасигина бир сменада ишлаяпти. 41-мактабда 1560 ўрин бор, аммо 2461 ўқувчи ўқияпти. Бундан ташқари мактабда спорт мактаби, 16 та куни узайтирилган группалар иш олиб боряпти. Келгуси йилдан яна иккита олти ёшлилар синфини ташкил этиш кўзда тутилган. Демак, кўриниб турибдики, мактабда шароит йил сайин яхшиланиш ўрнига ёмонлашиб боряпти. Мактаб ислоҳотининг тўртинчи йили ўтиб бораяпти. Аммо рус тили ва чет тиллар ўқитувчилари ёрдамчи хоналарда иш олиб бормоқдалар. Айни пайтда қўшимча хоналар тўғрисидаги масала беш йилдан буён ҳал этилмай келиняпти.

Иккинчи масала—методик адабиётларнинг етишмаслигидир. Программалар янги, методика ва қўлланмалар эса эски. Янгиликлар ўқувчиларга деярли етиб бормаяпти.

Нотиқ ўқитувчиларга эътибор камлигини таъкидлади. Талаб ошди. Аммо ўқитувчи тўғрисидаги ғамхўрлик аввалгидек сезилмаяпти. Ижроия комитетда юзга яқин педагог имтиёзли навбатда турибди. 1980 йилдан бери: районга ўқитувчилар учун бор-йўғи 13 та квартира ажратилган, холос. Оддийгина ҳисоб-китоб ҳам шуни кўрсатадики, педагоглар бундай шароитда қачон уй-жой билан таъминланиши номаълум. Қанчадан-қанча ўқитувчи эса йўлланмалар камлиги оқибатида ўз соғлиқларини мустаҳкамлай олишмаяпти. Ўқитувчининг стационарда даволанишга қанчалик қийинчилик билан эришаётганлигини бир кўрсангиз эди.

— Менга мактаб муаммолари тўғрисида бир неча бор сўзга чиқишга тўғри келган. Аммо амалда ўзгариш деярли сезилмади, — деди ўз сўзининг охирида З. Мавлонова. — Шунинг учун ҳам бугунги айтганларимиз қоғозда қолиб кетмаслигини, балки амалга оширилишини истардик.

Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг вице-президенти **Т. Рашидов** халқ хўжалиги учун мутахассислар тайёрлашда республика Фанлар академиясининг ролига муфассал тўхталиб ўтди. Кибернетика, информатика, ҳисоблаш техникаси соҳаларида, математика, механика, физика, химия, биология ва ҳоказоларнинг замонавий тармоқлари бўйича факультет ва кафедралар тармоғи ривожланди. Кейинги йилларда академия институтларида кафедра филиалларини ташкил этиш тажриба қилинмоқда. Ҳунар-техника билим юртларида, мактабларда, пионер саройларида, ёш техниклар станцияларида ўсмирлар ва ўқувчиларнинг илмий-техника ижодини ривожлантириш, компьютер билимини ошириш бўйича ишлар олиб борилмоқда.

Аммо ҳамкорлик самараси ҳали талаблар даражасида деб бўлмайди. Республика маориф министрлиги ва олий ва ўрта махсус таълим министрлиги Фанлар академияси мутахассисларини, ўқув юртларини янги ўқув қўлланмалари ва рус ҳамда ўзбек тилларидаги дарсликлар билан таъминлаш ҳамда уни тайёрлаш ишларига суст жалб этмоқдалар. Талантли ёшларни топиш ва тарбиялаш ишлари системали олиб борилмаяпти.

Халқ маорифини қайта қуришни муваффақиятли амалга ошириш учун Т. Рашидов фикрича, яқин бир-икки йил ичида ўқувчиларни қишлоқ хўжалик ишларига жалб этишга тўла барҳам бериш, олий ўқув юртларига кириш чоғида студентларни район ва областларга олдиндан тақсимлаш зарур, токи студент қаёққа ишга жўнатишларини билсин, ҳар бир педагогнинг ҳар икки-уч йилда малака ошириш курсларида таълим олишига, айниқса табиий фанларнинг ҳозирги йўналишлари бўйича ўқишларига эришмоқ зарур. Муваффақиятли таълим бериш учун йирик олимларнинг олий ўқув юртларида ўриндошлик қилишларини ҳал этишгина эмас, балки ана шу вазифани юклаб қўйиш лозим. Олий ўқув юртларида ўриндошликка қарши кураш уни фандан ажратиб қўйди, унинг таълим савиясини пасайтириб юборди, академияга талантли ёшларнинг келишини камайтириб қўйди. Чет элларда академик фанлар университетлар билан бирлаштириб юборилган. Эҳтимол, эксперимент тариқасида бизда ҳам шу практикани синаб кўрса бўлар, Олий ўқув юртларининг ўқитувчилари академия институтларида стажировкадан ўтишса чакки бўлмас эди. Буларнинг ҳаммаси фундаментал фанни ривожлантиришга ва тадқиқот натижаларини практикада қўллашга ёрдам берган бўлар эди.

— Бугунги ўқувчи эртанги ишчи, инженер, ўқитувчи, врачдир, — «Сергели» мебель ишлаб чиқариш бирлашмасининг ишчиси **К. Х. Йўлдошев** ўз сўзини ана шундай бошлади. — Унинг тарбиясига онги ва қалбига қанча кўп нарса сингдирилса унинг билими, маънавий дунёси, ёш инсоннинг ғоявий қиёфаси ҳам шунчалик бой бўлади. Бунда партия, совет органлари раҳбарларининг педагог ва ўқувчилар билан шахсий учрашуви ўрнини ҳеч нарса босолмайди. КПСС Марказий Комитетининг Пленумида мактаб ҳақида, фақат чунончи қишлоқ хўжалик меҳнаткашларига ёрдам керак бўлиб қолган пайтда эслайдиган раҳбарлар тўғрисидаги масала кескин қилиб қўйилди. Кундалик ҳаётда-чи? Ҳунар-техника билим юртларига ҳам корхоналар сингари замонавий дастгоҳлар берилиши зарур. Токи ўқувчилар кераксиз, ҳар жиҳатдан ишлаб чиқариш учун эскирган дастгоҳлар билан кифояланмасинлар. Мактабларда касб танлаш тўғрисида ўйлаб кўрмоқ даркор. Ўқув-ишлаб чиқариш комбинатларидаги машғулотларда ўқувчиларнинг ўзлари бўлғуси касбларини танлаб олсалар яхши бўларди. Ҳозир шундай бўляптики, бутун бир синф битта касбни ўрганяпти. Бу эса болалардаги қизиқишни кўп жиҳатдан пасайтириб юборяпти. Корхоналарга экскурсиялар уюштириш керак. Ўзим ҳақда шуни айтишим мумкинки, ана шундай экскурсиядан кейин мактабимиз оталиқ қилаётган мебель фабрикасига ишга киришни хоҳлаб қолдим. Мана 27 йилдан бери жонажон корхонада меҳнат қилиб келаяпман.

Бизнинг мактабларимизда ҳозир ҳунар-техника билим юртларига энг бўш ўқувчиларни юбормоқдалар. Мақсад — улардан қутилиш. Шу тўғри ёндошувми, ахир? Бу ўқувчилар ўқитувчи ишидаги ўзига хос брак ҳисобланади. Мактабда меҳнатдаги иштироки коэффициентини жорий этиш мумкин деб ҳисоблайман. Токи, педагоглар ўзларининг браклари учун моддий масъулиятни сезсинлар.

Яна бир жиддий проблема тўғрисида гапирмасдан ўтолмайман. Докладда айтилдики, мактаблар қурилишига биринчи даражали аҳамият бериш керак, уларни қуришга маблағни аямаслик зарур. Амалда-чи, қандай бўлаяпти? Ўтган йили Қўйлиқ массивида 266-мактаб фойдаланишга топширилди. Мактаб чиройли, қулай, бу тўғри. Аммо маблағни тежаш мақсадида бош план лойиҳасидан бошланғич ҳарбий тайёргарлик элементлари, шу жумладан тир чиқариб ташланди. Мактабда бошланғич ҳарбий тайёргарлик базасининг аҳамиятини тушунтириб ўтиришнинг ҳожати бўлмаса керак. Армия сафига хизматга чақирилувчиларнинг бўш тайёргарлик кўрганлигига ажабланмаслигимиз керак?

Хатога йўл қўйилган, уни такрорламаслик керак эди. Бу йил массивда яна иккита мактаб фойдаланишга топширилмоқда. Уларда ҳам ҳарбий-спорт комплекси йўқ. Сергели районининг раҳбарлари бир неча марта бу масалани Тошкент шаҳар Совети ижроия комитетида кўтардилар. Бироқ, масала ҳанузгача ҳал этилгани йўқ...

Шундан сўнг «Главташкентстрой» бошлиғи **К. П. Дудин** сўзга чиқди:

— Докладда ҳаққоний таъкидланиб ўтилдики, «Главташкентстрой» ўқув юртларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш масалалари билан қониқарсиз шуғулланяпти, ошкора сусткашлик кўриниб турибди. Баъзан, сифатсиз иш ҳам кўриниб турибди. Масалан, политехника институти, университет, педагогика институти, чет тиллар институти, объектларини мисол қилиб келтириш мумкин. Бу ҳанузгача давом этиб келаётган уюшқоқсизлик, план интизомига риоя қилишдаги нуқсонлар, объектларга бўш эътибор берилгани билан боғлиқ. «Главташкентстрой» бўлинмалари ўз ишларини қайта қурмоқдалар. Халқ маорифи объектларини ўз муддатида ишга туширишни ва барча планларни адо этишни таъминлайдилар.

Биз кўп жиҳатдан уз ишимизни яхшилашимиз лозим. Аммо буюртмачи ҳам ўз шартнома мажбуриятларини аниқ бажариши керак. Аммо шундай ҳоллар ҳамон кўпки, буюртмачилар — педагогика институти, педиатрия институти, қишлоқ хўжалиги институти, ТошДУ ўз вақтида маблағ ажратмаяпти, асбоб-ускуналар, материалларни ўз вақтида етказиб бермаяпти. Айнан ана шундай ўзаро интизомсизлик халқ маорифи объектлари қурилишидаги сурункали қолоқликнинг бош сабабидир.

КПСС Марказий Комитетининг февраль Пленумида кўтарилган бошқа масалалар юзасидан бир қанча фикрларни айтишни истардим.

Оммавий касблардаги кадрларни тайёрлаш савияси юқори бўлмаяпти. Натижада ҳунар-техника билим юртларининг битирувчилари бригадаларга қийинчилик билан «сингиб» кетмоқдалар, уларнинг «оёққа туриш» жараёни оғир кечмоқда. Ҳунар-техника билим юртлари бизга зарур бўлмаган ихтисослар бўйича мутахассислар тайёрлашни давом эттиряпти. Ўрта махсус ва олий ўқув юртларидан келаётган кўпгина битирувчилар жуда пассив, улар замонавий талаблар ва иш усуллари билан таниш эмаслар. Мисол тариқасида ТошПИ, ТАДИ, халқ хўжалиги институти битирувчиларини келтириш мумкин. Бу мавзуда биз айрим ректорлар билан суҳбатлашдик ва доимий ишловчи қурилиш-монтаж бошқармаси ташкил этиш ғоясини муҳокама этдик. Унда бўлажак мутахассислар яхшигина тажриба мактабини ўташлари мумкин, мастер ёки экономист ўрнида ўзларини синаб кўришлари мумкин. Бу ғояни амалга ошириш лозим.

САНИИРИ илмий-ишлаб чиқариш бирлашмаси тажриба корхонасининг директори **Ю. Р. Умеров** 111-мактаб ўқувчиларини касбга тайёрлашда ёрдам кўрсатилиши ҳақида гапириб, завод билан мактаб ўртасида шартнома асосларида ўқувчиларнинг иш ҳажмларини ва улар ишлаб чиқарадиган буюмларнинг номенкулатурасини белгилаб олиш мумкинлиги ва зарурлигини таъкидлади. Юқори синф ўқувчилари бевосита корхоналарда меҳнат тайёргарлигидан ўтишлари керак. Яқин келгусида ўқув синфи ва ўқувчиларнинг иш жойларини ташкил этиш талаб этилади.

Партия ташкилоти оталиқ мактаби коммунистлари билан ўқувчиларнинг меҳнат тарбияси ва оталиқ ёрдами кўрсатиш мақсадида корхона ва мактаб раҳбарларини таклиф қилган ҳолда биргаликда партия йиғилишлари ўтказишни кўзда тутиши керак.

111-мактабда оталиқ ёрдами жараёнида муаммолар ҳам пайдо бўлди. Шулардан бири маблағ масаласидир. Ўқувчиларнинг меҳнатини қандай нормалаш керак? Бу саволлар ҳеч қаерда муҳокама қилинмаган. Ҳозир одатда ўқувчилар ишлаб топган маблағ мактаб счётига ўтказилаяпти. Молия органлари шундай шарт қўйишган: ана шу счётдан туристик саёҳатларга пул олиш мумкин, аммо ўқувчиларга иш ҳақи бериш мумкин эмас. Бизга яна шу нарсалар ҳам ноаниқки, ўқувчилар меҳнатини қандай ташкил этиш керак? Хўжалик юритишнинг янги шароитларида унга ҳақ тўлашни қандай ташкил этиш керак? Мактабга ёрдам кўрсатиш учун ҳар қандай интилиш, масалан, ремонт чоғида материалларни қаердан олиш муаммосига келиб тақаляпти. Хўжалик ҳисоби ва ўз-ўзини маблағ билан таъминлаш шароитида қайси счётдан оталиқ ёрдами кўрсатилиши керак?

— Кўп йиллар давомида халқ маорифи суст силжиди. У юқори даражада ўзлаштириш процентларига номувофиқ бўлди, — деб таъкидлади Ўзбекистон ССР маориф министрининг ўринбосари **Ҳ. Қ. Йўлдошев.** — Оқибатда ишни яхши кетаётган қилиб кўрсатиш, юзакичилик, процент кетидан қувиш ҳамма жойда илдиз отиб кетди. Бунинг оқибатида эса ўқувчиларнинг билим савияси пасайиб кетди. Улар ўзларининг имкониятларига ишончсизлик билан қарайдиган бўлиб қолишди. Ўқитувчиларнинг бир қисмида эса масъулият ҳисси пасайиб кетди.

Маориф министрлиги мактаблар ва бошқа маориф муассасалари ишига раҳбарлик ва назорат қилишни ташкил этиш ва янгича ёндошувларни белгилаб чиқди. Тошкент шаҳар халқ маорифи Бош бошқармаси районларнинг халқ маорифлари бўлимлари ишига раҳбарлик ва назорат қилишлари, район халқ маорифи бўлими эса мактаб ва мактабгача болалар муассасалари раҳбарлари ишини, мактабдан ташқари ишларни назорат қилишлари керак. Ўқитувчиларнинг иши устидан эса давлат инспекцияси ва ёрдам кўрсатишни фақат мактаб директорлари амалга оширишлари зарур. Ҳар бир киши ўз ишини яхши билиши ва унинг учун тўла жавоб бериши керак.

Муҳим вазифани ҳал этишда мактабларнинг партия ташкилотлари асосий роль ўйнашлари лозим. Тошкент шаҳар халқ маорифи Бош бошқармаси маълумотларига кўра 274 та мактабдан 260 тасидагина бошланғич партия ташкилотлари мавжуд. Жами мактаблардаги ходимларнинг умумий сонига таққослаганда коммунистлар бор-йўғи 12 процентга яқинини ташкил этади. Албатта, муваффақият коммунистлар сонига боғлиқ эмас. Шундай гап борки, гап сонда эмас, ўқувда. Аммо шаҳар педагоглари ўртасида жуда кўп муносиб ўртоқлар борки, улар партия сафларини тўлдиришлари мумкин.

Ўқитувчи ҳақида ғамхўрлик қилиш керак. Ҳозирги вақтда буни етарли деб бўлмайди. Аммо айни пайтда уларнинг масъулиятини ҳам пасайтирмаслик керак. Бу борада педагог кадрларни аттестациядан ўтказиш муҳим роль ўйнайди. Бироқ Тошкентда бу иш билан юзаки шуғулланишяпти. Ахир, биронта ҳам педагог ходим ўзининг вазифасига лаёқатли эмас деб топилмагандан кейин бундай аттестациянинг кимга кераги бор?

Шу нарсадан кўз юмиб бўлмайдики, педагогика институтларига, педагогика билим юртларига шу касбни хоҳламасдан келган студентлар ҳам оз эмас. Оқибатда уларнинг кўплари диплом олишгач, мактабга бориб ишламаяптилар. 1985 йил Тошкентда олий педагогик маълумот тўғрисида дипломга эга бўлган 32 мингга яқин киши истиқомат қилди. Улардан мактабларда ва бошқа халқ маорифи муассасаларида атиги 20 минг нафари ишлади.

Айрим корхоналар раҳбарларининг ўқувчиларнинг касб таълимига муносабатлари ташвишлантираяпти. Шаҳар мактабларининг ривожланиб бораётган тармоқларини жойлаштиришда аниқлик киритиш, уларни зарур бўлган жойларда қуриш керак.

— Бизнинг бош вазифамиз «Болалар — келажагимиз» шиорини амалга ошириш учун мустаҳкам асос яратишдир, — деди ўз сўзида «Технолог» илмий-ишлаб чиқариш бирлашмасининг моделчиси **С. Л. Меркушин.** — Бу ерда оила билан мактаб ўртасидаги вазифаларни ажратиб ўтириш керак эмас. Улар битта бўлмоғи, ўсиб келаётган авлодни биргаликда тарбиялаши зарур. Шуниси ҳам борки, оила кўпроқ таъсир кучига эга. Агар ота-оналар ўз фарзандларига етарли даражада эътибор берганларида эди, ёшлар шаънига ҳозиргидек таъналар бўлмасди ҳам. Тарбия бўйича ишларни унинг манбаасидан бошлаш керак.

Шунинг учун ота-оналарни ташвишга солаётган масалалар ҳақида айтиб ўтишни истар эдим. Сир эмас, ота-оналар мактабларга ҳам, болалар боғчаларига ҳам ёрдам беришяпти, синфхоналарни ремонт қилишга ўз ҳиссаларини қўшишяпти. Агар корхоналар маҳаллий бюджетга маблағ ажратишганда, у орқали эса мактабларга, болалар боғчаларига пул ўтказилганда мактаб ва болалар боғчаларининг ўзлари ремонт учун шартномалар тузишганда эди, ота-оналарнинг шунчалик малакасиз меҳнати, вақти кетмаган, югур-югур ва ортиқча ташвишлар ҳам бўлмаган бўлур эди. Иккинчидан, кўпгина ота-оналар зиммасига кўнгилли халқ дружинасида навбатчилик қилишдек жамоатчилик топшириғи юклаб қўйилган. Ота-оналар навбатчилик тугагандан кейин тезроқ уйларига боришга ошиқишади, болаларидан ҳавотир олишади. Нега энди уларнинг ўз кварталларидаги турар жойларда кўнгилли халқ дружинаси ташкил этиш мумкин эмас? Ёки ўз кўчасида участка вакили етакчилигида навбатчилик қилиш мумкин эмас? Ахир кишилар ўз районлари шароитларини яхши билишадику! Ёшларнинг қаерда тўпланишларини, нима билан шуғулланишларини, тарбияси қийин болалар билан қандай иш олиб бориш чора-тадбирларини билишади-ку.

Битта мисол келтирмоқчиман. У сизларни ҳаяжонга солади, ўйлаб кўришга ундайди. Бир неча марта автобусда рус тили ва адабиёти институти жойлашган ерга боришга тўғри келди, бир марта шундай гап эшитдим: учта ўзбек йигити русча гаплашаяпти. Унинг ёнида ўтирган кекса бир киши «Ҳой, нега она тилларингда гаплашмаяпсанлар. Ёки сенлар мусулмон эмасмисанлар?» деб сўради. Йигитлар дарров жимиб қолдилар. Катта ёшли киши, оқсоқолнинг берган маслаҳати шу бўлдими энди? Мен йигитлар билан кейинча бафуржа гаплашдим. Маълум бўлишича, институтда улар фақат машғулот пайтидагина рус тилида гаплашишаркан, аммо аудиториядан чиққандан кейин уларнинг кўплари рус тилида гаплашишни машқ қилишмас экан. Кўрдингизми, ўйлаб кўриладиган муаммо бор. Республикада миллатлараро мулоқот тилини ўрганиш проблемасига катта эътибор қаратилаётган бир пайтда бу ҳақда ўйлаб кўриш лозим.

Пленумда Ўзбекистон Компартияси Тошкент область комитетининг секретари **Э. Й. Фозилов** сўзга чиқди.

Муҳокама этилган масала юзасидан пленум тегишли қарор қабул қилди.

Пленум ишида Ўзбекистон Компартияси Тошкент область комитетининг иккинчи секретари **Р. А. Попов**, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети ташкилий-партиявий ишлар бўлими мудирининг ўринбосари **Ў. О. Зокиров** иштирок этдилар.

Редактор ўринбосари С. Б. ЁҚУБОВ.

ТОШКЕНТ оқшоми

Ўзбек ва рус тилларида мустақил равишда нашр этилади.

«Тошкент оқшоми»

(«Вечерний Ташкент») — орган Ташкентского горкома Компартии Узбекистана и городского Совета народных депутатов.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: 700083, Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

ТЕЛЕФОНЛАР: бўлимлар: партия турмуши ва пропаганда — 32-54-19; совет қурилиши ва халқ контроли — 32-54-34; саноат, транспорт ва алоқа — 33-08.74, 32-57-84; шаҳар хўжалиги, савдо ва маиший хизмат — 32-55-39, капитал қурилиши — 32-58.85; фан ва ўқув юртлари — 32-53.10; физкультура ва спорт, ҳарбий-ватанпарварлик тарбияси — 32-55.32; маданият — 32-53-83; ахборот — 33-28-95; хатлар ва оммавий ишлар —33.29-70; иллюстрация — 32-55-37; жамоатчилик редакцияси — 33.99-42, 32-53-66; «Ташкентская неделя» рекламалар иловаси — 32-56.84; эълонлар — 33-81-42.

Р. — 12663. Якшанбадан ташқари ҳар куни чиқади. Ички саҳифаларга 19.30 да қўл қўйилган. (График бўйича 17.00 да қўл қўйилиши лозим). А. 2078. Тиражи — 104.250. 64690. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10.